

Päijät-Hämeen maakuntaohjelma 2026–2029

Päijät-Hämeen liitto
The Regional Council of Päijät-Häme

Sisällysluettelo

Maakuntaohjelman valmistelusta kiitos osallistuneille – arvot, yhteistyö ja tekeminen vievät eteenpäin	4
1. Päijänteen verran parempi – Strategiasta toimenpiteiksi	5
2. Päijät-Hämeen nykytila ja suunta	6
3. Strategian 2050+ tavoitteet	7
4. Päijät-Hämeen maakuntaohjelman 2026–2029 tavoitteet ja toimet	8
4.1 Tavoite 1: Kilpailuetua kansainvälisyydestä ja kestävydestä.....	10
4.1.1 Rohkeita TKI-tekoja	10
4.1.2 Lahti on Euroopan kansainvälisimpiä opiskelijakaupunkeja	11
4.1.3 Uusia kumppanuuksia ja arvoketjuja.....	11
Älykäs erikoistuminen	12
4.2 Tavoite 2: Tilaa luonnolle, luovuudelle ja puhtaalle teollisuudelle.....	14
4.2.1 Vihreän siirtymän ja kiertotalouden edelläkävijä.....	14
4.2.2 Puhdas luonto mahdollistaa kestävä tuotannon	15
4.2.3 Luovuus ja teknologiat nostavat yritysten jalostusarvoa.....	15
4.3 Tavoite 3: Päijänteen verran parempaa elämää.....	16
4.3.1 Työtä ja toimeentuloa kylissä ja kaupungeissa	16
4.3.2 Kestävää matkailua, tapahtumia ja elämyksiä	16
4.3.3 Sujuvin ja yhteisöllisin arki Suomessa.....	17

5.	Yhteydet muihin ohjelmiin	18
5.1	Päijät-Hämeen liiton koordinoimat ohjelmat	18
5.2	Muut maakuntatason strategiat ja ohjelmat.....	19
5.3	Kansalliset ohjelmat	20
6.	YK:n kestävän kehityksen tavoitteet maakuntaohjelmassa.....	21
7.	Älykäs sopeutuminen luo mahdollisuuksia.....	22
8.	Kokonaisturvallinen Päijät-Häme.....	25
9.	Maakuntakaavan toimenpiteet ja yhteys maakuntaohjelmaan	27
10.	Rahoitus	28
11.	Maakuntaohjelman toteutus ja seuranta.....	29
12.	Ohjelman vaikutustenarviointi.....	31
13.	Edellisen maakuntaohjelman 2022-2025 toteutuminen	32
	Liitteet	33
	Liite 1: Vaikutusten arviointi.....	34
	Liite 2: Sidosryhmien hankeideat ja -tarpeet.....	54

Maakuntaohjelman valmistelusta kiitos osallistuneille – arvot, yhteistyö ja tekeminen vievät eteenpäin 🌊

Päijät-Hämeen uuden maakuntaohjelman valmistelu on rakentunut arvoille, joita korostamme liiton työssä: tasa-arvo, avoimuus, luottamus, osallistaminen ja tietoon pohjautuva päätöksenteko. Nämä periaatteet vievät eteenpäin alueen maakuntastrategian 2050+ ja sitä tarkentavan ohjelman toimeenpanoa tulevinä vuosina.

Valmistelu on tehty yhdessä kuntien, yritysten, oppilaitosten, järjestöjen ja asukkaiden kanssa. Laaja osallistaminen sekä ajantasainen tieto alueen kehityksestä ovat auttaneet tunnistamaan valinnat, joilla Päijät-Häme vahvistaa kilpailuetuaan, elinvoimaansa ja asukkaiden hyvinvointia alati muuttuvassa toimintaympäristössä.

Tartumme rohkeasti muutokseen ja uudistumiseen – kestävästi ja pitkäjänteisesti. Yhdessä tekemällä vahvistamme ammattitaitoista, innovatiivista ja kannustavaa toimintakulttuuria, jossa on hyvä tehdä työtä yhteisten tavoitteiden eteen. Rakennamme Päijät-Hämettä, joka on tulevaisuudessa entistä elinvoimaisempi, houkuttelevampi ja yhteisöllisempi – aina Päijänteen verran parempi.

Teemu Kinnari
Maakuntavaltuuston
puheenjohtaja

Mika Kari
Maakuntahallituksen
puheenjohtaja

Juha Hertsi
Vt. maakuntajohtaja

1

Päijänteen verran parempi – Strategiasta toimenpiteiksi

Päijät-Häme on matkalla uuteen nousuun. Kevään 2025 valtakunnallisessa yritysbarometrissa maakunta nousi kolmen elinvoimaisimman alueen joukkoon. Saavutuksen taustalla on vahva yhteistyö, ketterä verkostoituminen ja kyky uudistua.

Tämä ei ole sattumaa vaan seurausta pitkäjänteisestä työstä, jossa alueen toimijat ovat löytäneet yhteisiä tavoitteita ja uskaltaneet tähdätä korkealle. Tästä on hyvä jatkaa, suunta on selkeä.

Päijät-Häme on tulevaisuusorientoitunut maakunta. Meillä on rohkeutta investoida kestävyteen, kiertotalouteen, uusiutuvaan energiaan ja koulutukseen. Meillä on vahvaa osaamista elintarviketeollisuudessa, erityisesti viljaperäisten innovaatioiden saralla, sekä sähköisessä liikenteessä, ohjelmisto-, teollisen AI:n osaamisessa sekä digiratkaisuissa. Alueen muotoilu- ja kuvataiteen kehitysalue, ympäristöteknologian ratkaisut sekä liikunnan, tapahtumien ja luontomatkailun palvelut muodostavat yhdessä monipuolisen kasvualustan. Mahdollisuuksia löytyy kaksikäyttöteknologioiden kehittämisessä yhteistyössä muiden maakuntien toimijoiden kanssa.

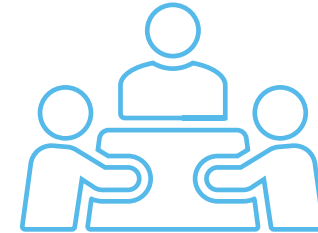
Tämä maakuntaohjelma on strategian 2050+ ensimmäinen toimeenpanovaihe. Se konkretisoi pitkän aikavälin päämäärät toimenpiteiksi, jotka vastaavat aikamme suurimpiin haasteisiin – ilmastomuutokseen, väestörakenteen muutokseen, elinkeinorakenteen murrokseen, hyvinvoinnin turvaamiseen sekä turvallisuuden ja resilienssin eli

kriisinkestävytyden vahvistamiseen. Ohjelma on laadittu maakuntastrategiatyön eri työpajoista kootun aineiston pohjalta sekä eri työryhmiä osallistaen. Ohjelmassa esiteltävät toimenpidekokonaisuudet saavat tuekseen sidosryhmiltä kootut hankeideat, joiden avulla edetään kohti konkretiaa. Ohjelma ja ideat osoittavat sen, miten Päijät-Häme uudistuu ja sopeutuu yhdessä, omaa aluettaan vahvistaen.

Työ- ja elinkeinoministeriö on maakuntaohjelman laatimista koskevassa ohjeessaan pyytänyt kuvaamaan alueen väestörakenteen muutosta, sen hallintaa sekä älykkään sopeutumisen edistämisen tavoitteita ja keinoja. Useat maakuntaohjelman toimenpiteet edistävätkin sopeutumista. Näitä toimia käsitellään omassa luvussaan.

Kokonaisturvallisuus on Päijät-Hämeen yhteisöllisyyden perusta, jossa viranomaiset, kunnat, elinkeinoelämä, järjestöt ja asukkaat toimivat yhdessä turvatakseen elintärkeitä toiminnot. Nykyisessä epävakaassa turvallisuustilanteessa varautuminen korostuu: maakunnassa vahvistetaan kriisinkestävyyttä, huolehditaan palvelujen ja infrastruktuurin toimintavarmuudesta sekä rakennetaan luottamusta ja yhteistyötä, jotta häiriötilanteista voidaan selvitä nopeasti ja tehokkaasti.

2

Päijät-Hämeen nykytila ja suunta

Lahden väestö kasvaa, mutta muualla Päijät-Hämeessä suunta on ollut laskeva. Syntyvyys on alhaista ja väestö ikääntyy, mikä korostuu erityisesti pohjoisissa kunnissa. Vieraskielisen väestön lisääntyminen vahvistaa työvoimaa, mutta tuo myös kotoutumishaasteita. Lahden vetovoima hidastaa väestön vähenemistä, mutta maaseudulla lasku jatkuu ja näkyy verotuloissa, työvoiman saatavuudessa ja palvelujen ylläpidossa. Toisaalta maaseudun luontoarvot ja turvallisuus voivat houkuttaa uusia asukkaita. Hyvä tiestö, tietoliikenneyhteydet ja palvelut ovat maaseudulla asumisen ja yrittämisen perusedellytys. Uusien asukkaiden houkuttelu ja onnistunut kotoutuminen ovat tulevaisuuden ratkaisevia tekijöitä.

Maakunnan elinkeinorakenne on monipuolinen, painottuen kuitenkin keskimääräistä enemmän perheomisteisiin ja teollisuusyrityksiin erityisesti puu-, metalli- ja muovituotannossa. Maakunnassa on myös konepajatoimintaa ja innovatiivinen elintarvikekeskittymä sekä sen tarvitsemaa alkutuotantoa sekä merkittävää metsätaloutta ja puuntuotantoa. Alueen elinvoimaa vahvistavat suuret TKI- ja

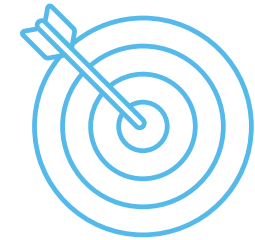
teollisuusinvestoinnit, kuten Fazerin suklaatehdas, datakeskushankkeet ja aurinkosähköalueet. Vihreän siirtymän hankkeet lisäävät houkuttelevuutta, mutta korkeat kustannukset, rahoitus ja osaavan työvoiman riittävyys luovat paineita. Päijät-Hämeellä on mahdollisuus profiloitua kiertotalouden ja puhtaan teknologian edelläkävijänä, mutta kilpailukyky riippuu panostuksista tutkimukseen ja digitalisaatioon sekä innovaatioiden tukemiseen ja investointien houkutteluun.

Uudistumisen tukena sekä maakunnan pito ja -vetovoiman edistämisessä kulttuuri ja luovat alat tarjoavat konkreettisia välineitä yhteisöllisyyden vahvistamiseen, osallisuuden lisäämiseen ja kotoutumisen tukemiseen, jotka osaltaan ehkäisevät eriarvoistumista maakunnassa. Taide-, kulttuuri- ja luovat alat vahvistavat alueiden elinvoimaa, työllisyyttä ja vetovoimaa sekä tukevat kestävä kasvua ja hyvinvointia esimerkiksi matkailun, yhteisöllisyyden ja osallisuuden kautta. Keskeistä on myös vaalia kulttuuriperinnön itseisarvoa ja taiteen vapautta.

Hyvinvoinnin haasteet liittyvät väestön ikääntymiseen, korkeaan sairastavuuteen ja nuorten heikentyneeseen toimintakykyyn. Mielenterveysongelmat, lapsiperheiden pahoinvointi, pitkäaikaistyöttömyys ja matala koulutustaso lisäävät eriarvoisuutta. Ikääntyminen lisää palvelujen kysyntää merkittävästi. Ennalta ehkäisevien sekä terveyttä ja hyvinvointia edistävien palveluiden vahvistaminen ja kolmannen sektorin roolin kasvu korostuvat tulevina vuosina. Onnistuneet palvelumallit sekä yhteisöllisyyden tukeminen ratkaisevat, pystytäänkö eriarvoisuuden kasvu pysäyttämään.

Elinympäristön kehitystä ohjaa kestävyys, mutta yksityisautoilun suuri osuus ja luonnon monimuotoisuuden heikkeneminen muodostavat haasteita. Joukkoliikenteen kehittäminen jatkuu, vaikka rahoituksen turvaaminen on vaikeaa. Kunnilla on omat ilmastosuunnitelmat, ja Lahdessa valmistellaan uutta ohjelmaa biodiversiteetin turvaamiseksi. Liikenteen sähköistyminen ja kestävien yhdyskuntarakenteiden kehittäminen tukevat houkuttelevuutta, mutta luonnon turvaaminen vaatii lisätoimia ja pitkäjänteisiä ratkaisuja.

3 Strategian 2050+ tavoitteet

Maakuntaohjelma 2026–2029 toimii strategian ensimmäisenä toimeenpanovaiheena, ja sen toimenpiteet johdetaan suoraan maakuntastrategian 2050+ pää- ja alatavoitteista.

1 Kilpailuetua kansainvälisyydestä ja kestävydestä

- Alueen kansainvälisesti laadukkaat TKI-resurssit viisinkertaistuvat rohkeilla, kestävillä avauksilla.
- Lahti on Euroopan kansainvälisimpiä opiskelijakaupunkeja. Kansainvälisten osaajien määrä ja jäämä alueelle vähintään viisinkertaistuu.
- Kansainväliset ja kansalliset kumppanuudet vahvistavat alueen osaamista ja elinkeinoelämän arvoketjuja. Vienti kolminkertaistuu.

Ohjelmakauden painotukset:

TKI-ekosysteemien vahvistaminen, osaajapolut ja kansainvälisen työperäisen maahanmuuton tukeminen, viennin ja klusteriyhteistyön edistäminen.

2 Tilaa luonnolle, luovuudelle ja puhtaalle teollisuudelle

- Päijät-Häme on hiilinegatiivinen ja luontopositiivinen täyden kiertotalouden maakunta, jossa on tilaa uudistuvalla teollisuudelle.
- Puhdas luonto, maaperä ja vedet mahdollistavat kestävä tuotannon ja palvelut.
- Luovuus, kestävä muotoilu ja uudet teknologiat nostavat yritysten jalos-tusarvoa kaksinkertaiseksi ja edistävät digitalisaatiota.

Ohjelmakauden painotukset:

Kiertotalousinfrastruktuuri, vihreän siirtymän investoinnit, luontopohjaiset ratkaisut ja ilmastomuutokseen sopeutuminen, digitaalisuuden, tekoälyn ja luovuuden hyödyntäminen yrityksissä ja yhteisöissä.

3 Päijänteen verran parempaa elämää

- Olemme yrittäjyyden maakunta, jossa työtä ja toimeentuloa syntyy kylissä ja kaupungeissa. Päijät-Häme kasvattaa eniten yritysten määrää ja työllisyysastetta Suomessa.
- Salpausselkään nojaava Päijät-Häme on kestävä matkailun, tapahtumien ja elämysten ykköskohde Suomessa. Vapaa-ajan vieton laadukasta tarjontaa löytyy kulttuurista, liikunnasta ja luonnosta.
- Päijät-Hämeessä arkielämä on Suomen sujuvinta ja yhteisöllisintä. Edistämme hyvinvointia eniten Suomessa.

Ohjelmakauden painotukset:

Kylien elinvoima, kestävä matkailun ratkaisut, liikunta, kulttuuri, yhteisöllisyyden vahvistaminen ja saavutettavuuden parantaminen koko alueella.

4 Päijät-Hämeen maakuntaohjelman 2026–2029 tavoitteet ja toimet

Maakuntaohjelmassa tarkennetaan maakunnan aluekehittämiseen liittyviä tavoitteita ja toimenpiteitä, joilla toteutetaan edellä esiteltyjä pitkän aikavälin strategisia linjauksia (Laki alueiden kehittämisestä ja Euroopan unionin alue- ja rakennepoliittikan toimeenpanosta 756/2021 25 §). Maakuntaohjelma kokoaa konkreettisia toimia, joilla lähdetään toteuttamaan maakuntastrategian vuoteen 2050 asti ulottuvia tavoitteita. Huomioon otetaan valtakunnallisen aluekehittämispäätöksen painopisteet 2024–2027, joita ovat:

1. kestävä elinvoima ja investoinnit,
2. hyvinvoiva väestö ja yhteisöt sekä
3. vetovoimainen elinympäristö ja yhteisöt ja poikkileikkaavina näkökulmina kokonaisturvallisuus, kansainvälisyys sekä aluelähtöisyys.

Maakuntaohjelmaan sisältyy maakunnan älykkään erikoistumisen strategia. Päijät-Hämeen älykkään

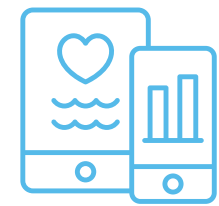
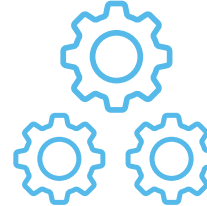
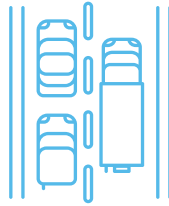
erikoistumisen strategian tavoitteet ja toimenpiteet on johdettu Kilpailuetua kansainvälisyydestä ja kestävydestä -tavoitteesta.

Ohjelmaa on valmisteltu yhtäaikaaisesti maakuntastrategiaprosessin rinnalla yhteistyössä kuntien, muiden viranomaisten sekä alueen kehittämiseen osallistuvien yhteisöjen ja järjestöjen, kansalaisten sekä muiden tahojen kanssa. Osallistamisen menetelminä olivat työpajat, eri ryhmien tapaamiset ja webinaarit. Valmistelusta viestittiin aktiivisesti Päijät-Hämeen liiton verkkosivuilla ja sosiaalisessa mediassa.

Ohjelmaa 2026–2029 toteutetaan murroskaudella, jota kuvaavat samaan aikaan niin turvallisuus-, väestö-, ilmasto- kuin elinkeinorakenteenkin muutokset. Maakuntaa haastavat toisaalta väestön ikääntyminen ja osaajapula, toisaalta mahdollisuudet, joita vihreä siirtymä ja uudet liiketoimintaekosysteemit avaavat. Näihin kehityssuuntiin vastaaminen on koko ohjelmakauden läpileikkaava tavoite Päijät-Hämeessä.

Valtioneuvoston aluekehittämispäätöksen 2023–2027 painopisteet ja edellytykset. Lähde: <https://tem.fi/valtioneuvoston-aluekehittamispaatos/#/>

Ensimmäisenä isona ilmiönä, **väestörakenne muuttuu nopeasti**. Päijät-Häme ikääntyy, ja monilla alueilla työikäisten määrä vähenee. Tämä vaikuttaa sekä työvoiman saatavuuteen että palveluiden järjestämisen edellytyksiin. Samalla nuorten ja kansainvälisten osaajien pitovoimasta on tullut kriittinen kysymys, joka vaikuttaa suoraan alueen elinvoimaan.

Maakuntaohjelmassa korostuvat toimenpiteet, jotka tukevat maahanmuuttoa, opiskelijoiden jäämistä alueelle, nuorten osallistumista ja monimuotoisten elämänpolkujen rakentamista.

Toiseksi, ohjelmakautta ohjaa **tarve vastata ilmastomuutokseen ja edistää vihreää siirtymää**. Päijät-Häme on jo vahvasti mukana valtakunnallisessa ilmastotyössä, ja maakunnallinen vihreän siirtymän ohjelma asettaa selkeän hiileneutraaliustavoitteen vuodelle 2030. Maakunta tukee vahvalla alueellisella ilmastotyöllään myös kansallisella tasolla asetettujen ilmastotavoitteiden saavuttamista. Ohjelmassa kiinnitetään huomiota erityisesti kiertotalouteen, uusiutuvan energian tuotantoon ja luontopositiivisiin ratkaisuihin. Tavoitteena on mahdollistaa teollisuuden ja

tuotannon uudistuminen vahvistaen samalla luonnon kantokykyä, vesistöjen tilaa ja alueen ekologista kestävyyttä.

Kolmantena ilmiönä korostuu **alueellinen eriytyminen ja saavutettavuushaasteet**. Väestön ja toimintojen keskittyminen Lahden seudulle luo tarpeen uudistaa rakenteita niin, että koko maakunta voi säilyttää elinvoimansa. Digitaaliset palvelut, monipaikkaisuuden tukeminen ja arjen liikkumisen ratkaisut nousevat tärkeään rooliin. Ohjelma tukee älykästä sopeutumista ja palveluverkon kehittämistä, jossa huomioidaan paikalliset vahvuudet, yhteisöjen rooli ja saavutettavuuden parantaminen.

Neljäs ohjelmakauden keskeinen muutosilmiö liittyy **elinkeinorakenteen murrokseen ja uuden kasvun mahdollisuuksiin**. Perinteiset toimialat uudistuvat, ja kasvu edellyttää investointeja osaamiseen, teknologiaan ja kansainvälisiin verkostoihin. Päijät-Hämeessä haetaan kilpailuetua muun muassa muotoilun, palveluliiketoiminnan ja kiertotaloustoimialojen yhdistämisestä teknologisiin ratkaisuihin. Yrittäjyys, luova ala, puhtaat ratkaisut ja TKI-toiminta muodostavat yhdessä uudenlaista kasvupohjaa.

Kokonaisturvallisuus on noussut keskeiseksi ilmiöksi, joka vaikuttaa kaikkiin yhteiskunnan osa-alueisiin. Se ei tarkoita vain fyysistä turvallisuutta, vaan myös psyykkistä ja sosiaalista turvaa, jotka yhdessä luovat pohjan ihmisten hyvinvoinnille ja kyvyille sopeutua muutoksiin. Turvallinen arki vahvistaa resilienssiä, mahdollistaa oppimisen ja uudistumisen sekä lisää luottamusta yhteiskuntaan. Tämä on ratkaisevaa myös elinkeinoelämälle: yritykset tarvitsevat osaavaa ja työkykyistä työvoimaa, jota ei synny ilman turvallisuuden tunnetta ja sosiaalista eheyttä. Maakuntaohjelmassa turvallisuus kytkeytyy kokonaisturvallisuuden vahvistamiseen, huoltovarmuuteen, vihreän ja digitaalisen siirtymän toteuttamiseen sekä yhteisöjen hyvinvointiin.

Nämä ilmiöt ovat perusta maakuntaohjelman toimenpiteille. Ne ovat linjassa valtakunnallisten aluekehityksen painopisteiden kanssa: kestävä elinvoima, hyvinvoiva väestö, vetovoimainen elinympäristö ja kansainvälisyys. Päijät-Häme pyrkii vastaamaan murrokseen ratkaisukeskeisesti ja asenteita uudistavasti, fiksusti sopeutuen.

4.1 Tavoite 1: Kilpailuetua kansainvälisyydestä ja kestävydestä

Päijät-Häme rakentaa kilpailuetuaan kansainvälisyyden ja kestävyden varaan. Alueen tavoitteena on vahvistaa tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoimintaa (TKI), houkutella ja pitää osaajat alueella sekä kehittää kansallisia ja kansainvälisiä kumppanuuksia, jotka edistävät osaamista ja vientiä. Päijät-Hämeen vihreän siirtymän innovaatiot vauhdittavat alueen kilpailukykyä. Tavoite tukee aluekehittämispäätöksen painopisteitä:

- Kestävä elinvoima ja investoinnit
- Kansainvälisyys
- Aluelähtöisyys

Mittarit:

- TKI-henkilöstö, TKI-menot, aloittaneet yritykset, patenttihakemukset (IPR)
- Valmistuneet korkeakouluopiskelijat, vieraskieliset korkeakouluopiskelijat, korkeakouluisista valmistuneiden sijoittuminen alueelle
- Vienti

4.1.1 Rohkeita TKI-tekoja

Päijät-Hämeessä vahvistetaan yrityslähtöisesti TKI-toimintaa rakentamalla alueellisia ekosysteemejä, jotka tukevat erityisesti pk-yritysten osallistumista kehitystyöhön. Yliopistojen ja korkeakoulujen ja ammatillisen koulutuksen kasvua ja hyödyntämistä alueen organisaatioissa tuetaan edelleen. Julkisten toimijoiden ja yritysten yhteistyötä syvennetään mm. seuraavilla toimenpiteillä:

- Luodaan pk-yrityksille alueellinen TKI-kasvupolkumalli, jossa yritykset voivat kehittää TKI-toimintaa vaiheittain yhteistyössä korkeakoulujen kanssa.
- Vahvistetaan strategisia klustereita, mm. sähköinen liikenne, elintarvikkeet, sportti, ympäristöteknologia, tukien niiden ekosysteemipohjaista kehittämistä kytkeillä mukaan muotoilu-, softa-/AI-, myynti-, kaupallistamis- ja vientiosaaminen.
- Rakennetaan uusia markkinalähtöisiä klustereita, esim. puolustus- ja kaksikäyttöteknologia, datatalous.

- Panostetaan fyysisiin ja virtuaalisiin tutkimus- ja pilotointiympäristöihin, jotka tukevat kärkialojen pk-yritysten innovaatiotoimintaa ja nopeita kokeiluja.
- Huolehditaan, että osaamista ja osaajia löytyy monipuolisesti yritysten tarpeisiin.

Fazerin uuden suklaatehtaan peruskiven muuraus. Kuvassa mm. Lahden kaupunginjohtaja Niko Kynnäräinen ja pääministeri Petteri Orpo. Kuva: Lassi Häkkinen.

4.1.2 Lahti on Euroopan kansainvälisimpiä opiskelijakaupunkeja

Päijät-Häme kehittää määrätietoisesti Lahden seudun vetovoimaa kansainvälisenä opiskelija- ja osaajaympäristönä. Osaajien houkuttelu ja alueelle jääminen turvataan seuraavin toimin:

- Rakennetaan koko maakuntaan yhteinen, monikielinen brändi ja palvelukonsepti kansainvälisten osaajien houkuttelemiseksi ja pitämiseksi.
- Kehitetään tutorointi- ja asettautumismalleja kunnissa, oppilaitoksissa ja yrityksissä tukemaan kansainvälisten osaajien integroitumista.
- Lisätään kansainvälisten opiskelijoiden harjoittelu- ja työelämäyhteyksiä koko maakunnan alueella.
- Laajennetaan englanninkielistä koulutustarjontaa myös Lahden ulkopuolelle, erityisesti ammatillisessa koulutuksessa.
- Kehitetään kampusalueiden saavutettavuutta ja palveluita sekä vahvistetaan sen asemaa kansainvälisenä osaamiskeskittymänä.
- Vahvistetaan kulttuuriperintötoiminnan ja paikalliskulttuurin roolia opiskelijoita juurruttavana voimana.

Stora Enson aaltopahvipakkaustehtäas Lahdessa. Kuva: Suomen Ilmakuva Oy.

LUT, Lahti Campuksen opiskelijoita. Kuva: Teemu Leinonen.

4.1.3 Uusia kumppanuuksia ja arvoketjuja

Päijät-Häme panostaa kansainvälisten ja kansallisten verkostojen hyödyntämiseen viennin ja osaamisen kasvun moottorina. Viennin kolminkertaistamista vuoteen 2050 mennessä edistetään muun muassa seuraavin toimin:

- Kehitetään yrityslähtöisiä kasvuohjelmia ja kansainvälisiä kasvupolkuja.
- Tuetaan ja kehitetään alueellista Invest-In toimintakonseptia.
- Osallistutaan aktiivisesti EU:n verkostoihin ja rahoitushakuihin vahvistamalla maakunnan roolia älykkään erikoistumisen verkostoissa.
- Vahvistetaan oppilaitosten ja yritysten yhteistyötä ja verkostoja innovaatiotoiminnan ja uuden liiketoiminnan synnyttämiseksi.
- Jatketaan ja vahvistetaan alueen kuntien ja muiden organisaatioiden vahvaa yhteistyötä elinvoiman parantamiseksi.

Älykäs erikoistuminen

Kilpailuetua kansainvälisyydestä ja kestävyystavoite ja sen toimenpiteet toimivat myös Päijät-Hämeen älykkään erikoistumisen tavoitteina ja toimenpiteinä. Älykäs erikoistuminen perustuu ajateluun, että kaikilla alueilla on omat vahvuutensa. Näitä tunnistamalla ja hyödyntämällä vahvistetaan alueen kilpailukykyä ja innovaatiopotentiaalia. Älykäs erikoistuminen suuntaa kehityspanoksia ja TKI-resursseja tunnistettuihin vahvuuksiin, kärkiin, ja tukee TKI-tavoitteiden saavuttamista. Päijät-Hämeelle tehdään lisäksi erillinen TKI-tiekartta, jossa pureudutaan syvällisemmin alueen TKI-kyvykkyyteen.

Päijät-Hämeen älykkään erikoistumisen kärjet ovat sportti, ruoka ja juoma sekä älykäs valmistus. Läpileikkaavana periaatteena on kestävyys.

Sportti kattaa huippu-urheiluun, liikuntaan ja fyysiseen aktiivisuuteen liittyvän liiketoiminnan, teknologian, osaamisen ja tapahtumat unohtamatta laajempia teemoja kuten hyvinvointiteknologia, terveys- ja luontoliikunta, luontomatkailu ja niihin liittyvät palvelut. Päijät-Hämeestä löytyy maailmanluokan urheilu- ja testausinfrastruktuuria, jota hyödyntävät myös asukkaat. Lahti Sports Hub kokoaa yhteen urheilualan sportin toimijat ja innovaatiot. Päijät-Hämeessä on lisäksi valtakunnallisesti poikkeuksellinen liikunta-alan osaamiskeskittymä käsittäen muun muassa urheiluoipistot Vierumäellä (Suomen Urheiluopisto) ja Pajulahdessa (Kolmen kampuksen urheiluopisto).

Ruoka ja juoma kokoaa koko ketjun pellolta pöytään eli ruokajärjestelmän, esimerkiksi elintarvikke- ja juomateollisuuden, ravintola- ja kahvilatoiminnan, ruokiin ja juomiin liittyvän luovan toiminnan ja kulttuuriperinnön sekä alkutuotannon uudet innovaatiot. Viljajklusteri on toiminut yli 20 vuotta ja kärki on nosteessa, muun muassa LAB-ammattikorkeakoulussa on alkanut bio- ja elintarviketeknologian koulutus. Alalle on lisätty koulutusta ja tehty runsaasti investointeja, kun mm. Fazer on rakentamassa suklaatehdasta Lahteen.

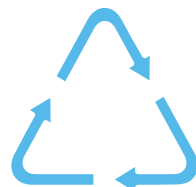
Älykäs valmistus on kärjistä kaikkein laajin koostuen Päijät-Hämeen laajasta valmistavan teollisuuden osaamisesta, mutta kuitenkin rajautuen tulevaisuuteen suuntautuneisiin kestäviin ja älykkäisiin ratkaisuihin. Valmistuksen ytimen muodostavat olemassa olevat klusterit, muun muassa Lahti GEM, Lahden seudun meriklusteri ja rakentamisen klusteri, mutta tilaa on uusille aloitteille esimerkiksi kaksikäyttöteknologiassa ja teollisessa AI:ssa. Useat valmistuksen sektorit liittyvätkin läheisesti turvallisuuteen. Päijät-Hämeen runsas perhe ja pk-yritysten joukko sekä LUT-yliopisto, LAB-ammattikorkeakoulu ja Koulutuskeskus Salpaus muodostavat vahvan pohjan kärjelle.

Kaikkia kärkiä läpileikkaa kestävyys, joka luo perustan älykkäälle erikoistumiselle ja kärjille. Kestävyys voi liittyä esimerkiksi puhtaaseen teknologiaan, palveluiden ja tuotteiden muotoiluun, kiertotalouteen tai luontopositiivisuuteen. Kestävyys kattaa ekologisen, taloudellisen, teknologisen, sosiaalisen ja kulttuurisen kestävyiden.

Kuva: Päijät-Hämeen älykkään erikoistumisen kärjet, sportti, ruoka ja juoma sekä älykäs valmistus. Läpileikkaavana periaatteena on kestävyys.

Sportissa, ruoassa ja juomassa sekä älykkäissä valmistuksissa on tunnistettu olevan riittävästi yrityksiä, koulutusta, TKI-toimintaa ja kansainvälistymisen potentiaalia. Niiden on mahdollista nousta seuraavalle tasolle ja saavuttaa kilpailuetua. Innovaatioiden synnyttämiseksi keskeistä on tutkimus- ja koulutusorganisaatioiden, yritysten ja julkisen sektorin yhteistyö. Tiivistä yhteistyötä tehdään alueellisesti, mutta myös muiden alueiden kanssa Suomessa ja kansainvälisesti.

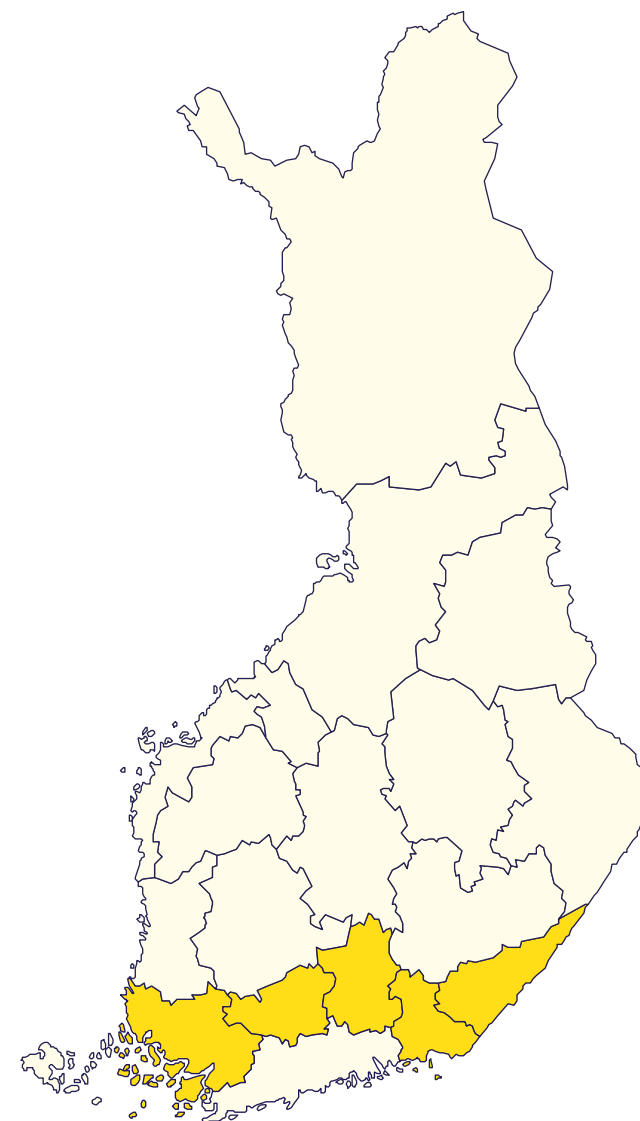

Etelä-Suomen NUTS2-alueen maakunnat tiivistävät älykkään erikoistumisen yhteistyötä. Yhdistämällä maakuntien voimat löydetään parempia ratkaisuita. Yhteisen kehittämisen teemoja ovat bio- ja kiertotalous, hiilineutraalit energiaratkaisut ja kestävä ruokajärjestelmä. Läpileikkaavana teemana on kokonaisturvallisuus. Teemat syventävät Päijät-Hämeen älykkään erikoistumisen kärkiä ja niitä hyödynnetään erityisesti kansainvälisissä ja EU-yhteyksissä.

Maakuntien yhteistyön tavoitteena on osallistua EU-alustoille ja -ohjelmiin yhdessä, lisätä kansainvälistä näkyvyyttä ja vaikuttavuutta sekä toimijoiden ylimaakunnallista yhteistyötä. Etelä-Suomen NUTS2-alue kattaa EU:n aluejaon mukaisesti Etelä-Karjalan, Kanta-Hämeen, Kymenlaakson, Päijät-Hämeen ja Varsinais-Suomen. Yhteisiä innovaatiomahdollisuuksia haetaan aktiivisesti myös muiden suomalaisten ja eurooppalaisten alueiden kanssa.

ÄES-Mittarit:

- Kilpailuetua kansainvälisyydestä ja kestävydestä -tavoitteen mittarit
- Yritysten toimipaikat kärjittäin, liikevaihdon muutos kärjittäin, henkilöstömäärä kärjittäin
- Yritysten liikevaihto
- LUT:n ja Helsingin yliopiston yritysyritysteistyön määrä Päijät-Hämeessä
- Kärkiryhmiä kokoontumisten määrä
- Kansallisten ja kansainvälisten hankkeiden volyymi

Etelä-Suomen NUTS2-alueisiin kuuluvat Etelä-Karjala, Kymenlaakso, Päijät-Häme, Kanta-Häme ja Varsinais-Suomi.

4.2 Tavoite 2: Tilaa luonnolle, luovuudelle ja puhtaalle teollisuudelle

Päijät-Hämeessä rakennetaan kestävää tulevaisuutta, jossa luonnon monimuotoisuus, puhtaat ratkaisut ja luova uusiutuminen kietoutuvat yhteen. Tavoittelemme hiilineutraalia Päijät-Hämettä vuoteen 2030 mennessä Päijät-Hämeen vihreän siirtymän ohjelman mukaisin tavoittein ja toimin. Maakunta tarjoaa tilaa uudistuvalla teollisuudelle ja luovuudelle luonnon kantokykyä vahvistaen. Tavoite tukee aluekehittämispäätöksen painopisteitä:

- Vetovoimainen elinympäristö ja monimuotoinen luonto
- Kestävä elinvoima ja investoinnit
- Kokonaisturvallisuus
- Aluelähtöisyys

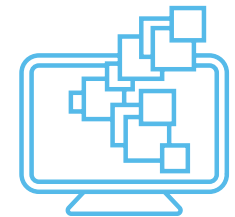
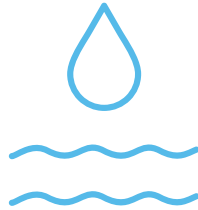
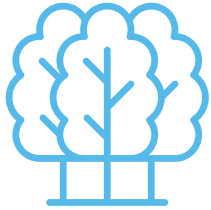
Mittarit:

- Kasvihuonekaasupäästöt, yhdyskuntajätteen kierrätysaste
- Vesistöjen laatu, suojelualueiden määrä ja pinta-ala
- Yritysten jalostusarvo

4.2.1 Vihreän siirtymän ja kiertotalouden edelläkävijä

Päijät-Häme jatkaa vahvana vihreän siirtymän ja kiertotalouden edelläkävijänä. Toiminnassa yhdistyvät ilmastokestävät ratkaisut, luonnon monimuotoisuuden vahvistaminen ja resurssivii-saus sekä kohtuutalouteen siirtyminen. Samalla huolehditaan ilmaston muutoksen hillinnästä, edistetään hiilen sitomista ja varastointia metsiin, maaperään ja teknisiin nieluihin. Vihreän siirtymän hankkeissa, joissa aiheutetaan haittaa luonnolle, on vaikutukset minimoitava ja kompen-soitava. Keskeiset toimenpiteet:

- Vahvistetaan teollisten symbioosien syntyä kaavoituksen, tilaratkaisujen, muotoilun ja yritys-verkostojen yhteistyöllä.
- Kehitetään kuntien välisiä ja alueellisia kiertotalouden keskittymiä ja hyödynnetään olemassa olevia toimintamalleja.
- Otetaan käyttöön kiertotalouskriteereitä julkisiin hankintoihin ja tuetaan asukkaille suunnat-tuja kiertotalouspalveluita, esimerkiksi korjauspalvelut, jakamis- ja yhteiskäyttöpäalvelut.
- Edistetään hiilineutraalia ja resurssiviisasta rakentamista sekä korjausrakentamista ja pyri-tään pidentämään rakennusten elinkaaria sekä rakentamisen kiertotaloutta.
- Edistetään hulevesien hallintaa ja ekologisia kompensatoratkaisuja.
- Lisätään paikallista energiantuotantoa, mm. aurinko, biokaasu, tuuli, ja tuetaan tuotannon sijoittumista esteettisesti, ekologisesti ja sosiaalisesti soveltuviin kohteisiin.

4.2.2 Puhdas luonto mahdollistaa kestävän tuotannon

Luonnon ja vesien hyvä tila on Päijät-Hämeen vahva vetovoimatekijä ja kestävän elinkeinotoiminnan sekä kestävän maa- ja metsätalouden perusta. Tavoitteena on vahvistaa luonnon kantokykyä, mikä mahdollistaa monipuolisen elinkeinotoiminnan harjoittamisen, luonnon, elinympäristön sekä hyvinvoinnin säilymisen myös tuleville sukupolville. Luonnon tilan parantamiseen liittyvän osaamisen kehittämiseksi on tarvetta. Päijät-Hämeen luonnonmonimuotoisuuden tilasta saadaan selvitys vuoden 2026 aikana, jonka perustella voidaan tehdä tarkemmat suunnitelmat.

Toimenpiteet:

- Tuetaan siirtymää kohti ilmastokestävää tuotantoa ja teollisuutta.
- Panostetaan luonnonhoito- ja luontopalveluihin, joilla voidaan saavuttaa kustannustehokkaasti suuria luonto- ja ilmastohyötyjä ja luoda uutta yritystoimintaa.

- Varaudutaan ilmastomuutoksen riskeihin ja jatketaan ilmastomuutoksen sopeutumistyötä sekä tehdään toimia ilmastomuutoksen hillintään liittyen.
- Huolehditaan erityisesti pohjavesistä sekä vesistöjen laadusta ja niiden ekosysteemeistä.
- Laajennetaan ja kytketään toisiinsa suojelualueita huomioiden kansainväliset biodiversiteettisitoumukset ja ennallistamistarpeet.
- Edistetään viherverkoston monimuotoisuutta ja kattavuutta sekä määritellään ja suojellaan ekologiset yhteydet.

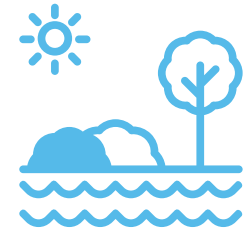
4.2.3 Luovuus ja teknologiat nostavat yritysten jalostusarvoa

Luovuus, rohkeus, kulttuuri ja teknologinen uudistuminen nähdään Päijät-Hämeessä elinvoiman ajureina. Yritysten aineettoman arvонуonin mahdollisuuksia vahvistetaan verkostomaisesti.

Keskeiset toimenpiteet:

- Tuetaan teollisen muotoilun ja luovan talouden yrittäjyyttä ja hyödyntämistä yrityksissä. Vahvistetaan uusien korkeakoulutuksen alojen juurtumista alueelle ja niiden kytkeytymistä elinkeinoihin, innovaatioihin ja osaamisen kehittämiseen.
- Edistetään kestävän metsätalouden innovaatioita ja jalostusasteen nostamista yhdessä alueen muiden toimijoiden (mm. LUT ja Salpaus sekä Metsänhoitoyhdistys Etelä-Suomi ja Metsäkeskus) kanssa.
- Kehitetään StartHub- ja kiihdyttämötoimintoja, joilla tuetaan erityisesti nuorten ja opiskelijoiden sekä aloittavien yrittäjien yritystoimintaa.
- Panostetaan lopettavien yrittäjien ja potentiaalisten jatkajien kohtauttamiseen ja sitä kautta toimivien yritysten jatkamiseen.
- Edesautetaan puhtaiden teknologioiden ja palveluiden kehittämistä ja käyttöönottoa yrityksissä sekä julkisella ja kolmannella sektorilla.
- Tuetaan tekoälyn ja digitalisaation osaamisen nostoa ja konkreettista hyödyntämistä yritysten, kuntien ja järjestöjen toiminnassa.

4.3 Tavoite 3: Päijänteen verran parempaa elämää

Päijät-Hämeestä rakennetaan maakunta, jossa arki on sujuvaa, yhteisöllisyys vahvaa ja elämänlaatu ylivertaista. Maakunnan elinvoima perustuu hyvinvoivaan väestöön, vahvaan paikalliskulttuuriin, vetovoimaisiin palveluihin sekä saavutettaviin luonto-, kulttuuri- ja liikuntaympäristöihin. Maakunnan kulttuuriperintö ja kulttuuri tunnustetaan myös itseisarvona. Sujuvan arjen, työnteon ja yrittämisen mahdollistavat toimivat ja turvalliset tiet ja verkko-yhteydet, joita ylläpidetään ja kunnostetaan. Tavoite tukee aluekehittämissäätöjen painopisteitä:

- Hyvinvoiva väestö ja yhteisöt
- Vetovoimainen elinympäristö
- Aluelähtöisyys
- Kokonaisturvallisuus

Mittarit:

- Yrityskanta ja työllisyysaste
- Tapahtumien ja matkailun volyymi: yöpymiset, sertifikaatit
- TEAvisari, vähintään 100 Mbit/s kiinteä laajakaistayhteys

4.3.1 Työtä ja toimeentuloa kylissä ja kaupungeissa

Päijät-Häme kehittää elinkeinorakennettaan tuemalla monimuotoista yrittäjyyttä ja varmistamalla työpaikkojen syntymisen koko maakunnassa.

Toimenpiteet:

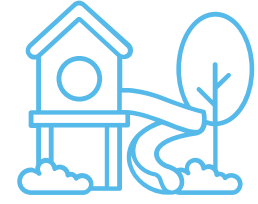
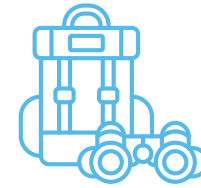
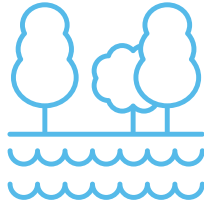
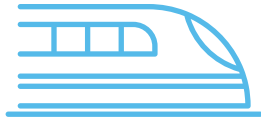
- Vahvistetaan yritys- ja yrittäjyysmyönteistä ilmapiiriä ja yrittäjyyden monimuotoisuutta ympäri maakuntaa, mm. pk- ja perheyrittäjyys, osa-aikayrittäjyys, yhteiskunnallinen yrittäjyys.
- Tuetaan ja neuvotaan matalalla kynnyksellä erityisesti nuoria ja maahanmuuttajataustaisia yrittäjiä eri vaiheissa, mm. monikielinen ohjaus, omistajanvaihdokset.
- Tuetaan järjestöjen, kuntien ja yrittäjien yhteistyötä esimerkiksi palvelutuotannossa ja työllistämisessä.
- Käynnistetään ja jatketaan toimenpiteitä osatyökykyisten, työttömien ja heikommassa

työmarkkina-asemassa olevien osallistumiseksi työelämää mm. yhdistysten ja urheiluseurojen kautta. Hyödynnetään monialaista yhteistyötä ja kokeillaan uusia keinoja piilotyöpaikkojen löytämiseksi. Varmistetaan työkyvyn ylläpitäminen ja kehittäminen.

- Mahdollistetaan tietotyö ja etätöy koko maakunnan alueella toimivien tietoliikenneyhteyksien avulla.

4.3.2 Kestävää matkailua, tapahtumia ja elämyksiä

Salpausselän ja Suur-Päijänteen alue ja omaleimainen kulttuuriperintö toimivat elämysmatkailun ja tapahtumien kehittämisen runkona. Täällä kokeillaan rohkeasti uusia tapoja tehdä elämyksiä ja tapahtumia. Tavoitteena on kestävän matkailun mallialue, joka hyödyttää asukkaita, vapaa-ajan asukkaita ja vierailijoita ympäri vuoden.

Keskeiset toimet:

- Panostetaan kestävään infrastruktuuriin, reitistöihin, esteettömyyteen ja saavutettavuuteen, ml. vesiliikenne, pyöräily, junayhteydet.
- Kehitetään kansainvälisesti kiinnostava ja erottuva matkailubrändi, joka yhdistää Päijänteen, Salpausselän ja Unesco Geoparkin sekä kulttuuriperinnön vetovoimatekijät.
- Tehdään vastuullisista matkailu- ja tapahtumakäytännöistä näkyvä maakunnallinen standardi, ml. STF-sertifikaatit, ekologiset käytännöt ja digitaaliset ratkaisut.
- Tuetaan uusien kansainvälisten tapahtumien saamista alueelle ja hyödynnetään olemassa olevia tapahtumakonsepteja sekä kehitetään alueellisista vahvuuksista käsin uusia tapahtumia kaikkiin vuodenaikoihin, ml. liikunta, kulttuuriperintö, taiteet, kylätapahtumat.
- Vahvistetaan kulttuuriympäristön säilymistä ja kestävää käyttöä alueellisen identiteetin, vetoiman ja matkailun tukena.

4.3.3 Sujuvin ja yhteisöllisin arki Suomessa

Päijät-Häme tähtää maakunnaksi, jossa ihmiset voivat hyvin ja elävät aktiivista, merkityksellistä arkea. Hyvinvointi syntyy yhteisöllisyydestä, turvallisuudesta, osallisuudesta, sujuvasta arjesta ja saavutettavista palveluista.

Toimenpiteet:

- Parannetaan arjen sujuvuutta: saavutettavat ja toimivat palvelut, digipalvelut, kattavat laajakaistayhteydet, esteettömyys, teiden kunto ja turvallisuus, luovat ratkaisut liikkumiseen haja-asutusalueilla.
- Kehitetään arki- ja lähiliikuntaan ja muuhun fyysiseen aktiivisuuteen innostavaa toimintaa ja ympäristöjä.
- Kehitetään luontopohjaisia hyvinvointipalveluja, jotka yhdistävät liikuntaa, kulttuuria, matkailua ja terveyden edistämisen tavoitteita.

- Vahvistetaan kestävää ja kohtuullista elämäntapaa tukemalla kestävää liikkumista, kannustamalla ravitsemussuositusten mukaiseen ruokavalioon ja lähiruuan lisäämiseen.
- Edistetään hyvinvointia koko elämänkaaren aikana vahvistamalla osallisuutta, kehittämällä palveluita sekä huomioimalla erilaiset väestöryhmät, mm. lapset, lapsiperheet, maahanmuuttajat ja heikommassa asemassa olevat.
- Tuetaan järjestöjen ja yhteisöjen toimintamahdollisuuksia sekä vapaaehtois- ja omaehtoista toimintaa: neuvonta, verkostot, yhteiskäyttötilat.
- Vahvistetaan paikalliskulttuuria ja kulttuuriperintöä kotoutumisen, yhteisöllisyyden ja hyvinvoinnin edistäjänä.

5 Yhteydet muihin ohjelmiin

Maakuntaohjelmassa on huomioitu muut alueelliset ja kansalliset strategiat ja ohjelmat. Yleiset ilmiöt kuten turvallisuus, ilmastonmuutos, väestörakenteen muutos ja elinkeinojen murros ja näkyvät kauttaaltaan myös muiden ohjelmien tavoitteissa ja toimenpiteissä. Näihin ilmiöihin haetaan ratkaisuja vahvassa yhteistyössä.

5.1 Päijät-Hämeen liiton koordinoimat ohjelmat

Maakuntaohjelma 2026–2029 nivoo yhteen Päijät-Hämeen liiton kirjoittamat ja koordinoimat alueelliset ohjelmat: vihreän siirtymän ohjelman, kulttuuriohjelman, liikunnan ja aktiivisen arjen kehittämisohjelman sekä työllisyyden edistämishjelman. Näistä kukin tuo omat painopisteensä osaksi maakunnan kestävää kehittämistä.

Vihreän siirtymän ohjelma luo perustan kiertotalouden, ilmastokestävän infrastruktuurin ja uusiutuvan energian toimenpiteille. Päijät-Hämeen kulttuurin suunta 2030 -ohjelma puolestaan vahvistaa alueen identiteettiä, yhteisöllisyyttä ja hyvinvointia luovien alojen, tapahtumien ja kulttuuriperinnön kautta. Liikkuva Päijät-Häme -ohjelma nostaa esiin arkielämän mahdollisuuksia, vahvistaa reitistöjä ja tukee kokonaisvaltaista hyvinvointia liikkumisen keinoin. Työllisyysohjelma puolestaan tukee osaamisen kehittämistä, työvoiman saattamista ja elinkeinoelämän uudistumista.

Näiden ohjelmien sisällöt limittyvät suoraan maakuntaohjelman strategiaan tavoitteisiin ja varmistavat toimenpiteiden vaikuttavuuden koko alueella.

OHJELMA	KESKEISET TOIMENPITEET, JOTKA SISÄLTÄVÄT MAAKUNTAOHJELMAAN
Vihreän siirtymän ohjelma	Uusiutuvan energian investoinnit, kiertotalousratkaisut, ilmastokestävät julkiset hankkeet, kestävä liikkuminen ja ruokajärjestelmä sekä vihreän siirtymän seuranta.
Kulttuurin suunta 2030	Kulttuuriperinnön ja tapahtumien tuki, luovien alojen verkostot, kulttuurihyvinvointi, kulttuurin linkittäminen matkailuun.
Liikkuva Päijät-Häme 2030	Arkiympäristöt kannustavat fyysiseen aktiivisuuteen ja antavat yhdenvertaiset mahdollisuudet liikkumiseen tukien ekologista kestävyyttä.
Työllisyyden edistämishjelma	Osaajapolut ja uramallit (myös kansainväliset ja erityisryhmät), yrittäjyyden ja työvoimapalvelujen kehittäminen, oppilaitosyhteistyö.

5.2 Muut maakuntatason strategiat ja ohjelmat

Päijät-Hämeen kunnat ovat päivittämässä omia strategioitaan uusien valtuustojen aloittaessa toimintansa. Kuntien omat strategiat saavat tukea niin maakuntastrategiasta kuin maakuntaohjelmasta.

Strategioita yhdistää vahva painotus hyvinvoinnin ja elinvoiman lisäämiseen, kestäväan kasvuun ja vihreään siirtymään sekä osaamisen ja TKI-toiminnan vahvistamiseen. Useissa ohjelmissa korostuvat myös yritysysteistyö ja innovaatioekosysteemit, jotka tukevat alueen kilpailukykyä ja työllisyyttä.

Tätä maakuntaohjelmaa laadittaessa on huomioitu mm. seuraavat maakunnalliset strategiat ja ohjelmat:

5.3 Kansalliset ohjelmat

Maakuntaohjelma toteuttaa valtakunnallisen aluekehittämispäätöksen lisäksi kaupunki- ja kulttuuripolitiikan, saaristopolitiikan ja maaseutupolitiikan linjauksia. Päijät-Häme kehittää Lahden kaupunkiseutua kansainvälisenä TKI- ja osaamiskeskittymänä. Kehittämistyössä hyödynnetään ekosysteemisopimusta ja korkeakouluja. Lahden kaupunkiseudulle houkutellaan TKI- ja investointipanostuksia, jotka tukevat kaupunkiseudun vetovoimaa ja kestäväää kasvua. Kulttuuripolitiikan tavoitteita ovat luovuuden, moninaisuuden ja osallisuuden edistäminen.

Vesistö- ja saaristoalueiden saavutettavuutta ja palveluja edistetään mm. saavutettavuuden parantamisena (liikenneyhteydet, digiverkot), palveluverkkojen turvaamisena sekä luontopohjaisten elinkeinojen ja matkailun kehittämisellä.

Maaseudun elinvoimaa ja huoltovarmuutta edistetään kylien elinvoimaa tukevin toimenpitein, hajautetun energiantuotannon ja vihreän siirtymän mahdollisuuksien kehittämisellä, yhteisöllisyyden vahvistamisella ja saavutettavuuden parantamisella.

Ilmakuva Asikkalan Salonsaaresta Kuva: Päijät-Hämeen liiton kuvapankki.

6

YK:n kestävän kehityksen tavoitteet maakuntaohjelmassa

Päijät-Hämeen maakuntaohjelma 2026–2029 tukee aktiivisesti Yhdistyneiden kansakuntien kestävän kehityksen tavoitteiden (Agenda 2030) edistämistä alueellisella tasolla. Maakunnan strategisessa kehittämistyössä kestävä kehitys nähdään kokonaisvaltaisesti taloudellista, sosiaalista ja ekologista kestävyyttä yhdistävänä viitekehyksenä. Ohjelmassa painotetaan erityisesti sitä, että kehitys ei saa syrjäyttää ketään ja ihmisten toiminta on sovitettava planeetan kantokyvyn rajoihin.

Alueelliset toimenpiteet linkittyvät kansainvälisiin kestävän kehityksen tavoitteisiin ja niiden edistymistä seurataan maakuntaohjelman mittariston ja vaikutusten arvioinnin avulla. Näin Päijät-Häme rakentaa tulevaisuutta, joka on ekologisesti kestävä, sosiaalisesti oikeudenmukainen ja taloudellisesti elinvoimainen. Maakuntaohjelman toimenpiteet tukevat useita kestävän kehityksen tavoitteita konkreettisesti, muun muassa:

KESTÄVÄN KEHITYKSEN TAVOITE

MAAKUNTAOHJELMAN TOIMENPITEET

	9. Kestävä teollisuus ja innovaatio	- Tuetaan muotoilun, innovatiivisuuden ja luovan talouden yrittäjyyttä ja hyödyntämistä yrityksissä. - Kehitetään StartHub- ja kiihdyttämötoimintoja, joilla tuetaan erityisesti nuorten ja opiskelijoiden sekä aloittavien yrittäjien yritystoimintaa. - Edesautetaan puhtaiden teknologioiden ja palveluiden kehittämistä ja käyttöönottoa yrityksissä sekä julkisella ja kolmannella sektorilla.
	11. Yhteisöllisyys	- Vahvistetaan kulttuuriympäristön säilymistä ja kestävää käyttöä alueellisen identiteetin, vetovoiman ja matkailun tukena. - Parannetaan arjen sujuvuutta: saavutettavat ja toimivat palvelut, digipalvelut, kattavat laajakaistayhteydet, esteettömyys, teiden kunto ja turvallisuus, luovat ratkaisut liikkumiseen haja-asutusalueilla. - Tuetaan järjestöjen ja yhteisöjen toimintamahdollisuuksia sekä vapaaehtoistoimintaa: neuvonta, verkostot, yhteiskäyttötilat.
	12. Kestävä kulutus ja tuotanto	- Vahvistetaan teollisten symbioosien syntyä kaavoituksen, tilaratkaisujen, muotoilun ja yritysverkostojen yhteistyöllä. - Kehitetään kuntien välisiä ja alueellisia kiertotalouden keskittymiä ja hyödynnetään olemassa olevia toimintamalleja. - Otetaan käyttöön kiertotalouskriteereitä julkisiin hankintoihin ja tuetaan asukkailla suunnattuja kiertotalouspalveluita, esimerkiksi korjauspalvelut, jakamis- ja yhteiskäyttöpalvelut. - Vahvistetaan kestävää ja kohtuullista elämäntapaa tukemalla kestävää liikkumista, kannustamalla ravitsemussuosittelun mukaiseen ruokavalioon ja lähiruuan lisäämiseen.
	13. Ilmastonmuutoksen torjunta	- Edistetään hulevesien hallintaa ja ekologistia kompensatoratkaisuja. - Lisätään paikallista energiantuotantoa, mm. aurinko, biokaasu, tuuli, ja tuetaan tuotannon sijoittumista esteettisesti, ekologisesti ja sosiaalisesti hyväksyttäviin kohteisiin. - Varaudutaan ilmastonmuutoksen riskeihin ja jatketaan ilmastonmuutoksen sopeutumistyötä sekä tehdään toimia ilmastonmuutoksen hillintään liittyen. - Huolehditaan erityisesti pohjavesistä sekä vesistöjen laadusta ja niiden ekosysteemeistä.
	15. Ekosysteemien ja luonnon monimuotoisuuden turvaaminen	- Tuetaan siirtymää kohti ilmastokestävää tuotantoa ja teollisuutta. - Laajennetaan ja kytketään toisiinsa suojelualueita huomioiden kansainväliset biodiversiteettisitoumukset ja ennallistamistarpeet. - Edistetään viherverkoston monimuotoisuutta ja kattavuutta sekä määritellään ja suojellaan ekologist yhteydet.

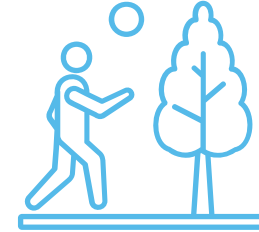
7 Älykäs sopeutuminen luo mahdollisuuksia

Päijät-Hämeen väestökehityksen keskeinen piirre on rakenteellinen muutos: väestö ikääntyy nopeasti, ja alueiden välinen eriytyminen kasvaa. Samaan aikaan Lahden kaupunkiseutu houkuttelee opiskelijoita ja kansainvälisiä osaajia, kun taas pienemmissä kunnissa väestö vähenee, ja nuoret sekä työikäiset muuttavat pois. Tilanne edellyttää tasapainoista ja älykästä sopeutumista, joka huomioi niin elinvoiman, hyvinvoinnin kuin luonnon kantokyvyn.

Maakuntaohjelman tehtävänä on tunnistaa väestömuutoksen alueelliset vaikutukset ja mahdollistaa ratkaisuja, jotka ylläpitävät palveluiden saavutettavuutta, edistävät yhteisöllisyyttä ja hyödyntävät alueiden erityisvahvuuksia.

Kunnat	Väkiluku	Osuus maa-kunnan väestöstä	Ikäryhmien osuudet			Keski-ikä	Syntyneet	Kuolleet	Luon-nollinen väestön-lisäys	Maassa-muutto alueelle	Maassa-muutto alueelta	Netto-maassa-muutto	Maahan-muutta-neet	Maasta-muutta-neet	Netto-maahan-muutto	Väkiluvun muutos 2023–2024
			0–14	15–64	yli 64											
Asikkala	7 889	3,9 %	12,2 %	52,1 %	35,7 %	50,7	37	114	-77	404	424	-20	22	5	17	-79
Hartola	2 482	1,2 %	9,5 %	45,8 %	44,7 %	56,2	13	51	-38	112	137	-25	17	3	14	-49
Heinola	17 829	8,7 %	9,8 %	52,1 %	38,1 %	52,7	72	319	-247	849	792	57	107	38	69	-124
Hollola	22 849	11,2 %	15,9 %	56,8 %	27,4 %	46,3	161	251	-90	1 262	1 231	31	53	24	29	-36
Iitti	6 401	3,1 %	13,0 %	52,8 %	34,2 %	49,9	35	121	-86	254	230	24	22	4	18	-43
Kärkölä	4 093	2,0 %	12,0 %	58,0 %	30,0 %	49,4	18	54	-36	217	225	-8	26	0	26	-21
Lahti	121 337	59,3 %	13,4 %	61,0 %	25,6 %	45,1	840	1 420	-580	5 480	5 630	-150	1 638	257	1 381	644
Orimattila	15 651	7,6 %	15,3 %	57,5 %	27,2 %	46,6	98	204	-106	657	741	-84	194	21	173	-18
Padasjoki	2 676	1,3 %	8,7 %	47,3 %	44,0 %	55,8	7	56	-49	116	121	-5	10	6	4	-50
Sysmä	3 428	1,7 %	7,4 %	46,3 %	46,2 %	57,8	5	86	-81	166	152	14	9	10	-1	-68
PÄIJÄT-HÄME	204 635	100,0 %	13,2 %	58,2 %	28,6 %	47,0	1 286	2 676	-1 390	9 517	9 683	-166	2 098	368	1 730	156

Lähde: Tilastokeskus (SVT), 19.6.2025

Päijät-Hämeen väkiluvun muutos noudattelee maamme yleistä kehitystä, jossa luonnollinen väestönlisäys on painunut negatiiviseksi kuolleiden määrän ylittäessä syntyneiden määrän. Muuttoliike puolestaan kasvattaa väkilukua maahanmuuton kautta.

Päijät-Hämeessä luonnollinen väestönlisäys on vuodesta 2006 alkaen jäänyt vuosittain negatiiviseksi syntyneiden määrän laskiessa ja kuolleiden määrän kasvaessa.

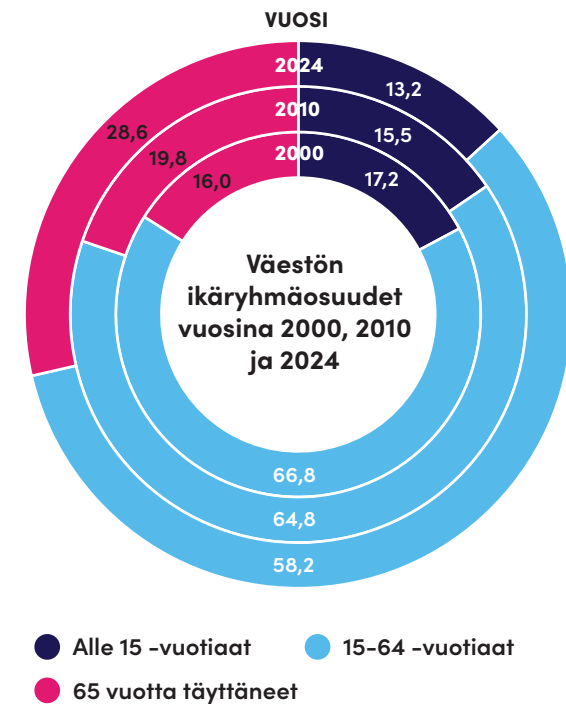
Päijät-Häme vastaa väestörakenteen haasteisiin kehittämällä ratkaisuja, jotka tukevat alueellista tasa-arvoa, yhteisöllisyyttä ja kestävää uudistumista. Älykäs sopeutuminen ei tarkoita luopumista, vaan uusia tapoja toimia. Se perustuu paikalliseen ymmärrykseen, kumppanuuksiin ja tiedolla johtamiseen.

Maakuntaohjelmassa on useita saavutettavuuteen, kotoutumiseen, elinvoimaan, pitovoimaan ja palveluverkkoon liittyviä toimenpiteitä, joilla toteutetaan älykästä sopeutumista. Sopeutumiseen liittyvissä suunnitelmissa ja toimenpiteissä on huomioitu maakunnan alueiden erilaisuus: kaupungit, kaupungin läheinen maaseutu, ydinmaaseutu ja

harvaan asuttu maaseutu. Eri alueet vaativat erilaisia toimenpiteitä sopeutumiseen. Niin ikään eri väestöryhmät vaativat erityyppisiä toimia, maahanmuuttajaryhmillä on erilaiset tarpeet palveluille, kuten alueelle muuttava opiskelijat tai sotaa turvaan tulleet ukrainalaiset.

Älykäs sopeutuminen on realiteettien hyväksymistä. Vaikka saamme maahanmuuttoa ja opiskelijoita, se ei riitä pitämään palvelutasoa yllä. Elinvoiman käsite on määriteltävä älykkään sopeutumisen näkökulmasta selkeästi ja irrotettava vallalla olevasta kasvun käsitteestä. Elinvoima Päijät-Hämeessä on houkuttelevuutta, pito- ja vetovoimaa, turvallisuutta ja arjen sujuvuutta sekä uusia yrittäjyyden muotoja, mm. luonto- ja hyvinvointiyrittäjyys. Nuoret ovat entistä enemmän kiinnostuneita paikallisuudesta, yrittäjyydestä, ja yrittäjyys on erilaista kuin mihin on totuttu. Nuorten houkuttelu kyliin voi tapahtua juuri yrittäjyyden mahdollisuuksia avaamalla. Luontopalvelu- ja luovaa yrittäjyyttä kaivataan kunnissa lisää.

Turvallisen tulevaisuuden näkymän ja toiveikkouden ylläpitäminen on tärkeää älykkään sopeutumisen kannalta. Älykkään sopeutumisen toiminnoissa korostuvat ns. pehmeät arvot.

Lähde: Tilastokeskus, StatFin-tietokanta, Väestörakenne (SVT), CC BY 4.0, 7.4.2025.

Sopeutumisessa korostuu myös kuntalaisen omavastuu omasta hyvinvoinnista ja toimeentulosta, tähän tulee löytää aktivoinnin keinoja. Luontopositiivisuus ja planetaarinen terveys ovat tavoiteltavia älykkään sopeutumisen teemoja. Näiden teemojen huomioiminen käytännössä vaatii asenne- ja kampanjointityötä.

Jossain määrin väestönmäärään ja eritoten kasvuun voidaan Päijät-Hämeessä vaikuttaa opiskelijamäärien, erityisesti kansainvälisten opiskelijamäärien, kasvun kautta. Opiskelijoille tulee tarjota yhteyksiä yhteisöihin, harrastuksiin sekä työelämään läpi maakunnan. Tänne tulevat on saatava tuntemaan itsensä tervetulleiksi.

ÄLYKKÄÄN SOPEUTUMISEN TEEMA

MAAKUNTAOHJELMAN TOIMENPITEET

Digitaalinen ja fyysinen saavutettavuus	• Tuetaan tekoälyn ja digitalisaation osaamistason nostoa ja konkreettista hyödyntämistä yritysten, kuntien ja järjestöjen toiminnassa. • Mahdollistetaan tietotyö ja etätyö koko maakunnan alueella toimivien tietoliikenneyhteyksien avulla. • Panostetaan kestäväan infrastruktuuriin, reitistöihin, esteettömyyteen ja saavutettavuuteen, ml. vesiliikenne, pyöräily, junayhteydet. • Parannetaan arjen sujuvuutta: saavutettavat ja toimivat palvelut, digipalvelut, kattavat laajakaistayhteydet, esteettömyys, teiden kunto ja turvallisuus, luovat ratkaisut liikkumiseen haja-asutusalueilla.
Kotoutumista ja kiinnittymistä tukevat palvelut	• Rakennetaan koko maakuntaan yhteinen, monikielinen brändi ja palvelukonsepti kansainvälisten osaajien houkuttelemiseksi ja pitämiseksi. • Kehitetään tutorointi- ja asettautumismalleja kunnissa ja oppilaitoksissa tukemaan kansainvälisten osaajien integroitumista. • Lisätään kansainvälisten opiskelijoiden harjoittelu- ja työelämäyhteyksiä koko maakunnan alueella.
Paikallisten yhteisöjen elinvoima ja osallistuminen	• Tuetaan järjestöjen, kuntien ja yrittäjien yhteistyötä esimerkiksi palvelutuotannossa ja työllistämisessä. • Tuetaan uusien kansainvälisten tapahtumien saamista alueelle ja hyödynnetään olemassa olevia tapahtumakonsepteja sekä kehitetään alueellisista vahvuuksista käsin uusia tapahtumia kaikkiin vuodenaikoihin, ml. liikunta, kulttuuriperintö, taiteet, kylätapahtumat. • Tuetaan järjestöjen ja yhteisöjen toimintamahdollisuuksia sekä vapaaehto- ja omaehtoista toimintaa: neuvonta, verkostot, yhteiskäyttötilat.
Nuorten pitovoima ja osallisuus	• Kehitetään StartHub- ja kiihdyttämötoimintoja, joilla tuetaan erityisesti nuorten ja opiskelijoiden sekä aloittavien yrittäjien yritystoimintaa. • Tuetaan ja neuvotaan matalalla kynnyksellä erityisesti nuoria ja maahanmuuttajataustaisia yrittäjiä eri vaiheissa, mm. monikielinen ohjaus, omistajanvaihdokset. • Edistetään hyvinvointia koko elämänsäkaaren aikana vahvistamalla osallisuutta, kehittämällä palveluita sekä huomioimalla erilaiset väestöryhmät, mm. lapset, lapsiperheet, maahanmuuttajat ja heikommassa asemassa olevat.
Ennakoiva palveluverkko ja resurssien kohdentaminen	• Tuetaan tekoälyn ja digitalisaation osaamistason nostoa ja konkreettista hyödyntämistä yritysten, kuntien ja järjestöjen toiminnassa. • Parannetaan arjen sujuvuutta: saavutettavat ja toimivat palvelut, digipalvelut, kattavat laajakaistayhteydet, esteettömyys, teiden kunto ja turvallisuus, luovat ratkaisut liikkumiseen haja-asutusalueilla. • Kehitetään luontopohjaisia hyvinvointipalveluja, jotka yhdistävät liikuntaa, kulttuuria, matkailua ja terveyden edistämisen tavoitteita.

8 Kokonaisturvallinen Päijät-Häme

Päijät-Hämeessä vahva yhteisöllisyys on perusta, jonka varaan myös kokonaisturvallisuus rakentuu. Se muodostaa perustan myös yhteiskunnan kriisinkes-
tävyydelle eli resilienssille. Kokonaisturvallisuuden toimintamallissa yhteiskunnan elintärkeitä toiminnot turvataan viranomaisten, elinkeinoelämän, järjes-
töjen ja kansalaisten yhteistoiminnalla kaikissa olo-
suhteissa ja kaikilla tasoilla.

Lähtökohtana toimivat normaaliolojen järjeste-
lyt ja lainsäädäntö. Maakunnan toimet nivoutuvat Valtioneuvoston 16.1.2025 hyväksymään Yhteis-
kunnan turvallisuusstrategiaan. Siinä uutena ko-
konaisuutena varautumisen lisäksi käsitellään
häiriötilanteisiin ja kriiseihin vastaamista. Lisäksi ko-
rostetaan yksilöitä turvallisuuden avaintoimijoina.

Yksilöt ovat yhteiskunnan turvallisuuden avain-
toimijoita. Heillä on perustuslaillinen oikeus tur-
vallisuuteen mutta myös velvollisuus toimia kyky-
jensä mukaisesti turvallisuutta ja turvallisuuden
tunnetta vahvistavalla tavalla osana yhteisöjä ja

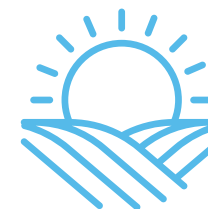
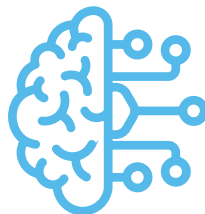
yhteiskuntaa. Yksilöiden toimintakyky sekä turval-
lisuutta vahvistavat tiedot, taidot ja asenne muo-
dostavat kokonaisturvallisuuden perustan. Ihmisten
keskinäinen luottamus on keskeinen yhteiskuntaa
koossa pitävä tekijä.

Päijät-Häme huolehtii kokonaisturvallisuudesta vah-
valla, poikkihallinnollisella yhteistyöllä sekä ennalta-
ehkäisevällä valmiustoiminnalla. Ennaltaehkäisevään
valmiustoimintaan keskittyvä PHTURVA -yhteistyötoi-
mikunta on toiminut vuodesta 2010 tukeakseen viran-
omaisten, kuntien, kolmannen sektorin ja elinkeinoelä-
män varautumista sekä reaaliaikaista tilannekuva-
a. Kunnat koordinoivat varautumista mm. KUNTATURVA-
verkoston kautta.

Yhteisen alueellisen valmiusharjoittelun kautta yh-
teistyö saa konkreettisia muotoja. Mukana alueelli-
sessa valmius- ja varautumisharjoittelussa on mu-
kana lakisääteisesti kaikki maakunnan kannalta
keskeiset toimijat ja myös alueellinen elinkeinoelämä.

Poliisin luotisuusojattu Hevi-auto.
Kuva: Sami Hätönen/Poliisimuseo.fi.

Päijät-Häme huomioi maakuntaohjelmassa kokonaisturvallisuuden osana huoltovarmuutta, TKI-toimintaa, kansalaisturvallisuutta sekä turvallista vihreän ja digitaalisen siirtymän infrastruktuuria seuraavin painopistein ja toimin:

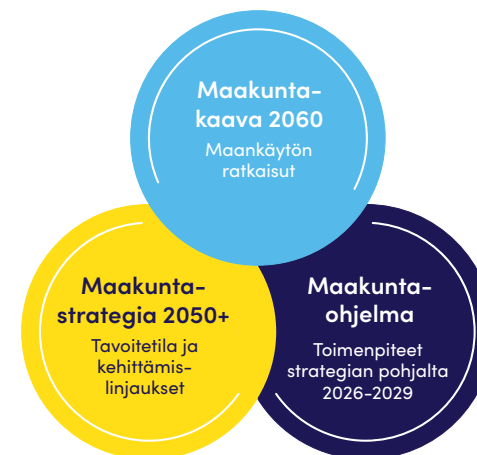
KOKONAISTURVALLISUUDEN TEEMA

MAAKUNTAOHJELMAN TOIMENPITEET

Varautuminen ja huoltovarmuus	• Lisätään paikallista energiantuotantoa, mm. aurinko, biokaasu, tuuli, ja tuetaan tuotannon sijoittumista esteettisesti, ekologisesti ja sosiaalisesti hyväksyttäviin kohteisiin. • Tuetaan siirtymää kohti ilmastokestävää tuotantoa ja teollisuutta.
Puolustusteollisuus ja kaksikäyttöteknologian TKI	• Rakennetaan uusia markkinalähtöisiä klustereita, esim. puolustus- ja kaksikäyttöteknologia, datatalous.
Kansalaisturvallisuus ja sosiaalinen koheesio	• Kehitetään tutorointi- ja asettautumismalleja kunnissa ja oppilaitoksissa tukemaan kansainvälisten osaajien integroitumista. • Käynnistetään ja jatketaan toimenpiteitä osatyökykyisten, työttömien ja heikommassa työmarkkina-asemassa olevien osallistumiseksi työelämään mm. yhdistysten ja urheiluseurojen kautta. Hyödynnetään monialaista yhteistyötä ja kokeillaan uusia keinoja piilotyöpaikkojen löytämiseksi. Varmistetaan työkyvyn ylläpitäminen ja kehittäminen. • Edistetään hyvinvointia koko elämänkaaren aikana vahvistamalla osallisuutta, kehittämällä palveluita sekä huomioimalla erilaiset väestöryhmät, mm. lapset, lapsiperheet, maahanmuuttajat ja heikommassa asemassa olevat. • Tuetaan järjestöjen ja yhteisöjen toimintamahdollisuuksia sekä vapaaehtois- ja omaehtoista toimintaa: neuvonta, verkostot, yhteiskäyttötilat.
Turvallisuus osana vihreää ja digitaalista siirtymää	• Varaudutaan ilmastonmuutoksen riskeihin ja jatketaan ilmastonmuutoksen sopeutumistyötä sekä tehdään toimia ilmastonmuutoksen hillintään liittyen. • Huolehditaan erityisesti pohjavesistä sekä vesistöjen laadusta ja niiden ekosysteemeistä. • Tuetaan tekoälyn ja digitalisaation osaamistason nostoa ja konkreettista hyödyntämistä yritysten, kuntien ja järjestöjen toiminnassa.

9

Maakuntakaavan toimenpiteet ja yhteys maakuntaohjelmaan

Maakuntakaava ja maakuntaohjelma muodostavat yhdessä Päijät-Hämeen aluekehityksen strategisen ja toiminnallisen kokonaisuuden. Maakuntastrategia 2050+ toimii molempien yhteisenä arvopohjana ja tavoitteellisen suunnan näyttäjänä. Siinä missä maakuntakaava ohjaa alue- ja yhdyskuntarakenteen pitkän aikavälin kehittämistä, maakuntaohjelma konkretisoi kehittämisen painopisteet ja toimenpiteet nelivuotiskaudelle. Yhdessä ne tukevat kestävää, ilmastoviihastaa ja kilpailukykyistä Päijät-Hämettä.

Maakuntakaava antaa pitkän aikavälin tilalliset ja rakenteelliset edellytykset, joiden varaan ohjelman toimet rakentuvat. Tällä turvataan Päijät-Hämeen tasapainoinen ja kestävä kehitys – sekä nykyisille että tuleville sukupolville.

Maakuntakaava 2060:n valmistelussa on sidosryhmäyhteistyössä tunnistettu keskeiset kehittämistavoitteet, jotka linkittyvät suoraan maakuntastrategian päämääriin ja ohjelman toimenpiteisiin. Yhteisiä nimittäjiä ovat muun muassa:

Luontopositiivisuus ja ekologinen verkosto

Kaava ohjaa suojelualueiden laajentamista, ekologisten käytävien turvaamista ja viherrakenteen säilyttämistä. Ohjelma vastaa tähän toimenpiteillä, jotka liittyvät luonnon monimuotoisuuteen, ennallistamiseen sekä viher- ja virkistysverkoston kehittämiseen huomioiden rakennetun ympäristön ja elinvoiman vahvistamisen tavoitteet.

Hiilineutraali yhdyskuntarakenne

Maakuntakaava edistää energiatehokasta rakentamista, uusiutuvan energian tuotannon ohjaamista ja vähähiilistä liikennettä. Maakuntaohjelma tukee tätä TKI- ja investointihankkeilla sekä sähköisen liikenteen ja kestävän liikkumisen ratkaisilla.

Kestävä aluerakenne ja saavutettavuus

Kaavan maankäyttöratkaisut tukevat yhdyskuntien elinvoimaa, saavutettavuutta ja verkottumista. Ohjelma puolestaan edistää saavutettavuutta mm. digitaalisten ja liikenteellisten yhteyksien kehittämisellä sekä yhteisöjä tukevilla ratkaisilla.

Kulttuuriympäristöjen ja vetovoima-alueiden vahvistaminen

Maakuntakaava turvaa kulttuurihistoriallisesti arvokkaita alueita, maisemia ja rakennusperintöä. Maakuntaohjelma tuo nämä osaksi matkailun ja paikallisidentiteetin vahvistamista sekä kulttuuripohjaista elinkeino- ja hyvinvointikehitystä.

Vihreä siirtymä ja resurssiviisaus

Kaavassa tunnistetaan tarve ohjata maankäyttöä niin, että kiertotalouden ja ilmastokestävien ratkaisujen mahdollisuudet voidaan toteuttaa. Ohjelmassa tämä konkretisoituu konkreettisin vihreän siirtymän toimenpiteinä ja klusterikehityksenä.

10

Rahoitus

EU:n rakennerahoituksen kokonaisuus yksinkertaistuu huomattavasti tulevalla ohjelmakaudella. Lisäksi EU ottaa käyttöön ”missio-pohjaisia” rahoitusmalleja sekä yhä enemmän suoritusperusteista, tuloksiin perustuvaa rahoitusta, jota peilataan EU:n elpymis- ja palautumistukivälineen (RRF) kaltaisiin toimintamalleihin.

Maakuntaliitot fasilitoivat entistä enemmän kumppanuuksia alueellisten ja kansainvälisten ohjelmien välillä, tukevat hanke- ja konseptikehitystä sekä varmistavat maakunnallisen merkityksen EU:n alue- ja rakennepoliittikan ohjelmassa. ESR+-rahojen ohjaus pysyy elinvoimakeskuksissa, mutta maakunnan liitoilla on keskeinen rooli partnerina, tematiikkaverkostojen vetäjänä ja hankekehittäjänä.

Rahoitusinstrumentti	Rahoituksen taso	Käyttötarkoitus
Maakunnan liittojen ja elinvoimakeskusten EAKR-rahoitus	Alueellinen	Aluekehitys, vihreä siirtymä, osaaminen, hiilineutraalisuus
Elinvoimakeskusten ESR+ -rahoitus	Alueellinen	Työllisyys, osallisuus, koulutus, tasa-arvo
Elinvoimakeskusten maaseuturahoitus, Leader	Alueellinen	Maaseudun kehittäminen
Interreg Europe, Interreg Baltic Sea, Interreg Central Baltic	EU	Alueiden välinen yhteistyö, verkostot, osaamisen ja toimintamallien vaihto sekä soveltaminen
Horisontti Eurooppa	EU	Tutkimus, TKI, pk-yritykset, digitalisaatio, vihreä teknologia
Missio-pohjaiset ohjelmat	EU	Ilmasto, terveys, osaaminen, yhteiskunnalliset kokeilut
InvestEU ja lainainstrumentit	EU	Infrastruktuuri, energia, teolliset investoinnit
Business Finland	Kansallinen	Kasvu, kansainvälistyminen, innovaatiot
Finnvera	Kansallinen	Lainat ja takaukset investointeihin ja kansainvälistymiseen
Ministeriöiden erityisavustukset (OKM, STM, YM...)	Kansallinen	Hyvinvointi, osaaminen, kulttuuri, sosiaalinen kestävyys
Hyvinvointialueiden TKI-rahoitus	Kansallinen, EU	Hyvinvointiteknologia, digipalvelut, integraatio

11

Maakuntaohjelman toteutus ja seuranta

Maakuntaohjelma on koko maakunnan yhteinen asiakirja, ja sen toteuttamiseen tarvitaan laaja joukko maakunnan toimijoita, kuten TKI-organisaatiot, oppilaitokset, kunnat ja muu julkinen sektori, yritykset, järjestöt ja kuntalaiset. Ohjelman käytännön tekeminen perustuu siihen, että tavoitteet ja toimenpiteet konkretisoidaan hallitusti toimenpidekokonaisuuksiksi, jotka voidaan rahoittaa ja koordinoida tehokkaasti.

Konkretian tukemiseksi on sidosryhmiltä koottu tulevien vuosien hankeideoita, joilla edetään kohti strategian mukaista tavoitetilaa (liite 2).

Tärkeässä roolissa ovat erilaiset alueelliset kumppanuudet ja verkostot. Ohjelman toimeenpano tukeutuu myös ekosysteemijatteluun, joka yhdistää julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin osaamisen maakunnan kärkien vahvistamiseksi.

Maakuntaohjelman edistymistä seurataan järjestelmällisesti erilaisten mittareiden avulla. Jokaiselle tavoitteelle onkin määritelty omat seurantamittarinsa. Nämä mittarit on kytketty maakunnan strategiaan painopisteisiin. Taulukkoon on koottu seurantamittareiden lähtötilanne ja tavoitetila vuonna 2029, joka on laskettu lineaarisesti maakuntastrategian vuoden 2050 tavoitteista. Mittareiden valintaan on vaikuttanut mm. se, että tieto on saatavilla suhteellisen helposti ja se on vertailukelpoista ja on odotettavissa, että tietoa löytyy tulevinakin vuosina. Seuranta tapahtuu muun muassa maakuntahallituksessa. Ohjelmaa voidaan tarvittaessa päivittää ohjelmakauden aikana.

Tiedolla johtaminen on tärkeä osa seurantaa, ja sitä tuetaan avoimella raportoinnilla sekä digitaalisten työkalujen hyödyntämisellä. Ohjelman etenemistä seurataan myös vuorovaikutuksessa alueen sidosryhmien kanssa, esimerkiksi teema- ja ohjausryhmissä ja tarvittaessa kyselyiden kautta. Näin varmistetaan, että ohjelma säilyy joustavana, osallistavana ja reagoi alueen muuttuviin tarpeisiin.

Petri Veijalainen, Juha Hertsi, Elina Aakko ja Riika Kivelä käyvät läpi maakuntaohjelmasta annettuja palautteita. Kuva: Päijät-Hämeen liitto

Maakuntaohjelman ja -strategian seurantamittarit ja tavoitteet v. 2029 ja v. 2050

Mittari	Päijät-Hämeen nykytila	Tavoite 2029 (lineaarinen)	Päijät-Hämeen tavoite 2050
Väestö	204635 (1/2025)	207 035	220 000
TKI-henkilöstö	1 281 (v. 2023)	2265	6 400
TKI-menot, milj. eur	96,9 (v. 2023)	174,4	500
Aloittaneet yritykset	1256 (v. 2024)	1453	2 280
Patenttihakemukset	38 (v. 2024)	67	190
Valmistuneet korkeakouluopiskelijat	1 707 (v. 2024)	3 020	8 535
Vieraskieliset korkeakouluopiskelijat	1 485 (v. 2023)	2 738	8 000
Korkeakouluista valmistuneiden sijoittuminen Päijät-Hämeeseen	1 235 (v. 2023)	2 478	6 830
Vienti, milj. eur	2210 (v. 2024)	3 060	6 630
Kasvihuonekaasupäästöt, kt CO ₂ e	941,1 (v. 2023)	760	0
Suojelualueiden määrä	14	21	50
Suojelualueiden pinta-ala, 1 000 ha	30,99 (v. 2022)	48	120
Yhdyskuntajätteen kierrätysaste, %	53,1 (v. 2024)	62	100
Vesistöjen laatu	82 % hyvässä kunnossa	85	99
Yritysten jalostusarvo, miljardia. eur	3,7 (v. 2023)	4	7
Työllisyysaste, %	67,9 (v. 2024)	71	82
Yrityksiä	23 627 (v. 2025)	24 853	30 000
Yöpymiset	602 310 (v. 2024)	717 250	1 200 000
Yrityksiä, joilla Sustainable Travel Finland -sertifikaatti	13 (v. 4/2025)	28	90
TEAviisari	68	72	90
Vähintään 100 Mbit/s kiinteän laajakaistayhteyden saatavuus	78	82	98
*) Suojelualueiden tilanne ja tavoitteet päivitetään vuoden 2026 aikana, Päijät-Hämeen luonnon monimuotoisuus selvityksen tuella.			

12

Ohjelman vaikutustenarviointi

Maakuntaohjelmasta on tehty sova-lain (200/2005) mukainen ympäristöarviointi. Lisäksi toimenpiteiden vaikutuksia on arvioita tasa-arvon sekä taloudellisten, sosiaalisten, TKI-, kulttuuristen ja maaseutuvai-
kutusten näkökulmista. Vaikutusten arviointidoku-
mentti on tämän ohjelman liitteenä 1.

Maakuntastrategian vaikutusten arviointiryh-
mä teki seuraavat havainnot liittyen strategiaan
ylätavoitteisiin:

- Väestörakenteen muutokseen liittyy usei-
ta riskejä: palvelujen keskittyminen, elinkei-
notoiminnan väheneminen ja BKT:n kasvun
hidastuminen.
- Ohjelman sopeutumistoimien tulee tukea alu-
eellista tasa-arvoa, nuorten hyvinvointia, yh-
teisöllisyyttä ja kestäviä palveluratkaisuja.
- Yhteisöllisyyden merkitys korostuu demokrati-
an ja varautumiskyvyn näkökulmasta.
- TKI-resurssien käyttöä tulee suunnata myös
sosiaaliin ja alueellisiin haasteisiin, ei vain ta-
loudelliseen kasvuun.

- Luonnonmonimuotoisuuden säilyttämisen
kannalta tärkeää on pyrkiä ratkaisuihin, jotka
hillitsevät ylikulutusta.
- Vihreän siirtymän hankkeissa on varottava sor-
tumasta viherpesuun.

Maakuntaohjelman vaikutusten arviointi tapahtui
maakuntaohjelman laatimisprosessin yhteydessä
asiantuntija-arvioina. Vaikutusten arviointiryhmään
kuuluvat edustajat seuraavista organisaatioista:
Hollolan kunta, Hämeen ELY-keskus (ympäristö,
elinkeinot, maaseutu, työllisyys), Lahden kaupunki,
LAB-ammattikorkeakoulu, Lahden seudun kehitys
Ladec Oy, LUT-yliopisto, Päijät-Hämeen hyvinvoin-
tialueen nuorisovaltuusto, Päijät-Hämeen hyvin-
vointialue, Päijänne-Leader, Päijät-Hämeen yrittä-
jät, Salpausselän luonnonystävät ja Päijät-Hämeen
liitto.

Arvioinnin tavoitteena oli tunnistaa maakuntaoh-
jelman toimeenpanon mahdollisuudet ja riskit eri
kestävän kehityksen ulottuvuuksissa. Arviointi kat-
taa ympäristövaikutusten arvioinnin lisäksi myös

sukupuolten välisen tasa-arvon sekä muiden tär-
keiden vaikutusalueiden kuten sosiaalisten, talou-
dellisten, yritys-, maaseutu- ja kulttuurivaikutusten
tarkastelun.

Vaikutukset ovat pääosin myönteisiä tai ne eivät ole
kovin merkittäviä. Erityistä huomiota ja ristiriitoja
tulee esiin toimenpiteissä, jotka liittyvät mm. TKI- ja
kasvutoimiin ja mm. matkailun tavoiteltuun kasvuun
ja klustereiden vahvistamiseen, uusiutuvan energi-
an lisäämiseen ja maankäytön hillitsemiseen liitty-
viin toimiin.

Arvioinnissa on tunnistettu sekä merkittäviä mah-
dollisuuksia että vaikutusten ristikkäisyyksiä, jot-
ka edellyttävät seurantaa, mittaristoa ja yhteis-
tä toimeenpanon arviointia sidosryhmien kanssa.
Toimenpiteiden vaikuttavuutta tulee jatkossa konk-
retisoida seurantamittareilla ja mahdollistaa väliar-
viointi ohjelmakauden aikana.

13

**Edellisen maakuntaohjelman
2022–2025 toteutuminen**

Päijät-Hämeen maakuntastrategia ja -ohjelma 2022–2025 sekä älykkään erikoistumisen strategia arviointiin vertaisarviointiprosessissa syksyn 2024 aikana. Vertaisarvioinnin tekivät Kanta-Hämeen, Varsinais-Suomen ja Uudenmaan liitot, ja työtä fasilitoi Owl Group Oy. Maakuntaohjelma 2022–2025 osoittautui rakenteeltaan onnistuneeksi ja linjauksiltaan maakunnan tilanteeseen hyvin sopivaksi. Ohjelman keskeiset painopisteet vetovoimaisuus, pitovoima, uudistumista tukeva TKI- ja koulutustoiminta, monialainen yhteistyö ja ilmastotavoitteet, kuvastivat ajankohtaisia tarpeita ja ohjasivat kehittämistoimia johdonmukaisesti.

Erityisesti vihreän siirtymän ohjelman ja TKI-yhteistyön edistäminen LUT-yliopiston ja LAB-ammattikorkeakoulun kasvun kautta olivat ohjelmakauden onnistuneita tuloksia. Kumppanuuksien vahvistaminen, kuten kansainvälisten verkostojen rakentaminen ja EU-rahoituksen hyödyntäminen, tukivat strategisia tavoitteita. Myös maakunnallinen nelikenttäanalyysi, vaikuttavuusarviointitaulukko sekä tiivis ohjelmakokonaisuus saivat kiitosta selkeydestään.

Kehittämistarpeita havaittiin ohjelman kytkennässä maakuntastrategiaan, ennakointitiedon systemaattisessa hyödyntämisessä sekä vaikuttavuuden seurannassa. Etenkin sosiaalisen kestävyuden ja ihmislähtöisten tavoitteiden konkretisointi jäi vaimeammaksi. Lisäksi älykkään erikoistumisen strategian ja maakuntaohjelman välisen yhteyden vahvistaminen tunnistettiin keskeiseksi jatkokehittämisen kohteeksi.

Ohjelma toimi kuitenkin selkeästi suuntaa-antavana kehittämistyön välineenä, joka mahdollisti yhteistyötä, vaikutti rahoituksen kohdentumiseen ja loi pohjaa tulevalle strategiakaudelle. Päijät-Hämeen asema vihreän siirtymän ja soveltavan TKI-toiminnan edelläkävijänä vahvistui, ja maakunta on edelleen kehittymässä kansainväliseksi, osaamisvetoiseksi ja resurssiviisaaksi alueeksi.

Ilta-aurinko järven jäällä. Kuva: Shutterstock.

Liitteet

Päijät-Hämeen maakunta- ohjelma 2026–2029

Vaikutusten arviointi

Päijät-Hämeen liitto
The Regional Council of Päijät-Häme

Sisällys

1.	Johdanto	2
2.	Ohjelman suhde muihin suunnitelmiin	2
3.	Päijät-Hämeen ympäristön tila	3
4.	Maakuntaohjelman ympäristövaikutukset.....	5
4.1.	Kilpailuetua kansainvälisyydestä ja kestävydestä	6
4.2.	Tilaa luonnolle, luovuudelle ja teollisuudelle	6
4.3.	Päijänteen verran parempaa elämää	6
5.	Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäminen	7
6.	Muut vaikutukset.....	7
6.1.	Taloudelliset vaikutukset	7
6.2.	TKI ja innovaatiovaikutukset	8
6.3.	Sosiaaliset vaikutukset	8
6.4.	Kulttuuriset vaikutukset	8
6.5.	Maaseutuvaikutukset.....	9
6.6.	Matkailun ja tapahtumien vaikutukset	9
7.	Yhteenveto	9
	Liite: Vaikutukset toimenpidekohtaisesti	10

Kansikuva: Riikka Savela, Heinolan kaupunki

1. Johdanto

Tämä liite on osa Päijät-Hämeen maakuntaohjelman 2026–2029 valmistelua ja sisältää ohjelmaluonnoksessa esitettyjen toimenpiteiden vaikutusten arvioinnin. Ohjelman toimenpiteiden ympäristöön kohdistuvat vaikutukset on arvioitu SOVA-lain 2 §:n 1. momentin 2. kohta (Laki viranomaisen suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista 200/2005) mukaisesti. Kunkin toimenpiteen vaikutukset on arvioitu seitsemässä luokassa:

1. vaikutukset ihmisten terveyteen, elinoloihin ja viihtyisyyteen
2. vaikutukset maaperään, vesiin, ilmaan, kasvillisuuteen ja eliöihin
3. vaikutukset ilmastonmuutoksen hillintään
4. vaikutukset ilmastonmuutokseen sopeutumiseen
5. vaikutukset luonnon monimuotoisuuteen
6. vaikutukset yhdyskuntarakenteeseen, rakennettuun ympäristöön, maisemaan, kaupunkikuvaan ja kulttuuriperintöön
7. vaikutukset luonnonvarojen hyödyntämiseen.

Arviointi kattaa myös sukupuolten välisen tasa-arvon sekä muiden tärkeiden vaikutusalueiden kuten sosiaalisten, taloudellisten, yritys-, maaseutu- ja kulttuurivaikutusten tarkastelun. Arvioinnin tavoitteena on tunnistaa maakuntaohjelman toimeenpanon mahdollisuudet ja riskit eri kestävä kehityksen ulottuvuuksissa. Vaikutusten arviointi tapahtui maakuntaohjelman laatimisprosessin yhteydessä asiantuntija-arvioina. Prosessi palvelee siten ohjelman hyväksymistä, toteutusta ja seuranta. Vaikutusten arviointiryhmän edustajat tulivat seuraavista organisaatioista: Hollolan kunta, Hämeen ELY-keskus (ympäristö, elinkeinot, maaseutu, työllisyys), Lahden kaupunki, LAB ammattikorkeakoulu, Lahden seudun kehitys Ladec Oy, Lut yliopisto, Nuorisovaltuusto, Päijät-Hämeen hyvinvointialue, Päijänne-Leader, Päijät-Hämeen yrittäjät, Salpausselän luonnonystävät ja Päijät-Hämeen liitto.

2. Ohjelman suhde muihin suunnitelmiin

Maakuntaohjelma perustuu Päijät-Hämeen maakuntastrategiaan 2050+ ja on linjassa maakuntakaavan 2060 tavoitteiden, EU:n alue- ja rakennepolitiikan, kansallisten aluekehittämistavoitteiden sekä vihreän siirtymän ohjelmien kanssa. Useita toimia liittyen ilmastonmuutokseen, siihen sopeutumiseen sekä kestäväyyteen on koottu vihreän siirtymän ohjelmaan sekä maakunnalliseen ilmastonmuutokseen sopeutumisen suunnitelmaan ja kuntien omiin ilmastosuunnitelmiin.

Ohjelman toimenpiteet tukevat myös älykkään erikoistumisen strategiaa, valtioneuvoston

aluekehittämispäätöstä (2024–2027) sekä kansainvälisiä tavoitteita, kuten YK:n Agenda 2030 -ohjelmaa.

3. Päijät-Hämeen ympäristön tila

Maakunnan vahvuus on monipuolinen luonto ja puhtaat vesistöt sekä pohjavesi. Jotta kilpailukykyä ja elinvoimaa voidaan niiden varaan rakentaa, tulee niiden hyvään tilaan ja kestäväan käyttöön kiinnittää erityistä huomiota. Maankäytön ratkaisulla on merkittävä vaikutus ilmastonmuutoksen hillintään, luonnon monimuotoisuuden turvaamiseen ja kestäväan yhdyskuntarakenteen kehittämiseen. Tiivis ja eheä rakenne tukee vähäpäästöisiä liikkumismuotoja ja vähentää metsäkatoa, kun taas hajautuminen lisää päästöjä ja vaikeuttaa palveluiden saavutettavuutta. Metsät ja maatalousalueet muodostavat suurimman osan maakunnan pinta-alasta, ja niiden kestävä käyttö on keskeistä niin hiilinielujen säilyttämisessä kuin uusiutumattomien luonnonvarojen korvaamisessa. Lisäksi vesistöt, pohjavesialueet ja luonnonsuojelualueet ovat tärkeitä sekä ekosysteemien että asukkaiden hyvinvoinnille.

Maakunnan ympäristön tilan kuvaus on laadittu maakuntakaava 2060 prosessin yhteydessä ja löytyy kokonaisuudessaan maakuntaliiton verkkosivuilta:

<https://experience.arcgis.com/experience/27409c3f50cf433da797bbd721c26adb/page/P%C3%A4ij%C3%A4t-H%C3%A4meen-maakuntakaava-2060/>

Maankäyttö, metsät ja maatalous

Yleisesti ottaen kytkeytynyt, tiivis ja eheä yhdyskuntarakenne mahdollistaa mm. kestävien kulkumuotojen käytön sekä metsäkadon minimoinnin. Maankäytön suunnittelulla mahdollistetaan lisäksi esim. kiertotalousratkaisuiden tai uusiutuvan energian hankkeiden toteuttaminen kestävästi ja metsäkadon minimoiminen. Yhdyskuntarakenteen yhä jatkuva hajautuminen vaikeuttaa ilmasto- ja luontotavoitteiden saavuttamista Päijät-Hämeessä. Tämä näkyy etenkin liikenteen päästöissä, mutta hajautuminen vaikuttaa myös esim. energia- ja vesihuollon ratkaisuihin, palvelujen saavutettavuuteen, rakennusten energiatehokkuuteen, metsäkatoon ja hiilinielujen säilyttämiseen.

Päijät-Hämeessä metsien ja muiden luonnonalueiden osuus maapinta-alasta on 77 %, kun vastaavasti maatalousalueiden osuus maapinta-alasta on 17 %. Metsät ja muut luontoalueet muodostavat kaikissa Päijät-Hämeen kunnissa yli 50 % maapinta-alasta.

Luonnon monimuotoisuuden säilyttäminen ja lisääminen vaativat aktiivisia toimia, joiden pohjana on riittävä tieto luontoarvoista. Monimuotoisuutta lisääviä toimia tarvitaan niin metsissä, maaseudulla, vesistöissä kuin taajamissakin.

Hyvinvoivilla ja ilmastokestävillä metsillä on tärkeä rooli uusiutumattomia luonnonvaroja kuluttavien materiaalien korvaamisessa. Metsien käytössä ollaan siirtymässä kohti kestäväa metsien käyttöä, mikä tarkoittaa talouskasvun ja metsien luontopääoman vahvistamisen rinnakkaiseloä. Kärkölä ja Orimattila eroavat selkeästi muista Päijät-Hämeen kunnista maatalousalueiden suhteellisen suurella osuudella sekä metsä- ja luontoalueiden pienemmällä

osuudella. Näissä kunnissa maatalousalueet muodostavat vajaat 35 % ja metsäalueet noin 60 % maapinta-alasta.

Heinolassa, Padasjoella sekä Hartolassa maatalousalueita oli alle kymmenen prosenttia maapinta-alasta. Vastaavasti näiden kuntien metsä- ja luontoalueiden osuus oli suurinta, kaikilla yli 85 % maapinta-alasta.

Virkistykseen soveltuvat alueet

Päijät-Hämeessä on hyvät ulkoiluolosuhteet. Salpausselän maastot ja muut alueen metsäalueet tarjoavat monipuolisen ulkoiluverkoston ympärivuotiseen liikkumiseen. Päijät-Hämeen suuret järvet, kuten Päijänne ja Vesijärvi mahdollistavat hyvät ulkoilun ja virkistäytymisen mahdollisuudet sekä veneilykaudella että talviaikaan.

Salpausselät ovat myös Suomen kansainvälisesti tunnetuinta geologista luonnonperintöä, ja Salpausselkä Geopark on vuonna 2022 noussut Unescon maailmanlaajuiseen geologisesti arvokkaiden alueiden verkostoon eli UNESCO Global Geopark -kohteeksi. Salpausselkä Geopark sijoittuu kokonaisuudessaan Päijät-Hämeen alueelle.

Päijänteen kansallispuiston ja Salpausselän virkistysalueiden ohelle merkittäviä virkistysmahdollisuuksia tarjoavat etenkin Evon ja Taruksen alueet Padasjoella sekä Paistjärven alue Heinolassa. Erityisesti Lahden ja Heinolan kaupunkikeskusten sekä Asikkalan ja Hollolan kuntakeskusten lähiympäristöissä on paljon hyvin virkistyskäyttöön soveltuvia alueita. Maakunnan eteläosissa virkistysalueet ovat pienempiä verrattuna maakunnan pohjoisempiin osiin.

Luonnonsuojelualueet

Päijät-Hämeessä on yhteensä 302 km² luonnonsuojelualueita. Näistä noin 60 % on maa-alueita ja 40 % vesistöalueita. Yhteispinta-alaltaan eniten suojelualueita on Padasjoella, 103 km², mikä on yli kaksi kertaa enemmän kuin missään muussa Päijät-Hämeen kunnassa.

Padasjoella ja Sysmässä suojelualueiden pinta-aloista noin 70 % on vesialueita. Tämän vuoksi esimerkiksi Sysmässä suojelualueiden maapinta-ala on 9,4 km², vertailun vuoksi Lahden suojelualueiden maapinta-ala on 11,1 km². Maapinta-alaltaan eniten luonnonsuojelualueita löytyy Hollolasta, 37 km², seuraavaksi eniten maasuojelualueita on Padasjoella, 34 km².

Päijät-Hämeen maapinta-alasta luonnonsuojelualueita on 3 %. Alhaisin suojelualueiden osuus on Orimattilassa, missä suojelualueiden osuus jää alle yhden prosentin ja litissä, missä suojelualueita on tasan prosentti maapinta-alasta. Suurin suojelualueiden osuus löytyy Hollolasta (5,7 %) ja Padasjoelta (6,5 %).

Vesistöt

Pintavedet

Päijät-Hämeen järvien pinta-alasta yli 80 % on luokiteltu tilaltaan hyväksi tai erinomaiseksi. Tämän taustalla on se, että hyvässä tilassa olevat suuret järvet kattavat suuren osan koko

maakunnan luokitellusta järvipinta-alasta. Heikompiin luokkiin jäävät järvet ovat vastaavasti enimmäkseen pienehköjä.

Hyvässä kunnossa olevia suuria järviä ovat Päijänne, Ruotsalainen, Konnivesi ja Jääsjärvi. Välttävissä kunnossa olevia järviä ovat puolestaan esimerkiksi Kymijärvi Lahdessa ja Mallusjärvi Orimattilassa. Päijät-Hämeen järvien pinta-alasta noin 15 % on tyydyttävässä kunnossa ja 2,5 % on välttävissä. Vesijärvestä vain Kajaanselkä on hyvässä kunnossa, muilta osin Vesijärvi on kunnoltaan tyydyttävä.

Pohjavesialueet

Päijät-Hämeen pohjavesivarannot ovat runsaat ja yhdyskuntien vedenhankinta maakunnassa perustuu käytännössä kokonaan pohjavesiin. Päijät-Hämeen merkittävät taajamat ja liikenneväylät ovat aikojen saatossa sijoittuneet pääosin pohjavesialueille niiden edullisesta sijainnista johtuen. Päijät-Hämeen suurimmat pohjavesivarat sijaitsevat Salpausselkien alueilla sekä pitkittäisharjuissa.

Pohjavesialueet ovat sellaisia pohjavesimuodostumia, joista on mahdollista ottaa merkittäviä määriä pohjavettä tai joilla on huomattava merkitys ekosysteemeille. Pohjavesialueiden kokonaispinta-ala on yhteensä 512 km², joka on noin 9 % Päijät-Hämeen maapinta-alasta.

Päijät-Hämeen alueella pohjavedet ovat pääosin hyvälaatuisia, mutta kuitenkin osa alueen pohjavesistä on riskipohjavesialueita. Pohjavesialue luokitellaan riskialueeksi silloin, kun pohjavedessä on todettu haitallisten aineiden pitoisuuksia, jotka voivat kasvaa ja vaarantaa pohjaveden tilaa ilman suojelutoimia.

Riskialtteimmat pohjavesialueet Päijät-Hämeessä sijaitsevat Ensimmäisellä Salpausselällä Nastola–Lahti–Hollola-vyöhykkeellä. Pohjavesialueiden kokonaispinta-ala on yhteensä 512 km², joka on noin 9 % Päijät-Hämeen maapinta-alasta.

4. Maakuntaohjelman ympäristövaikutukset

Ohjelman toimenpiteiden ympäristövaikutuksia on arvioitu suhteessa muun muassa ihmisten terveyteen ja elinoloihin, maaperän ja vesien laatuun, ilmastonmuutoksen hillintään ja sopeutumiseen, luonnon monimuotoisuuteen, yhdyskuntarakenteeseen sekä luonnonvarojen hyödyntämiseen. Vaikutukset ovat pääosin myönteisiä tai ne eivät ole kovin merkittäviä.

Erityistä huomiota ja ristiriitoja tulee esiin toimenpiteissä, jotka liittyvät mm. TKI- ja kasvutoimiin, klustereiden vahvistamiseen, uusiutuvan energian lisäämiseen, maankäytön hillitsemiseen ja matkailun tavoiteltuun kasvuun. Vaikutukset on arvioitu toimenpidekohtaisesti tämän arviointidokumentin lopussa olevassa liitetaulukossa.

4.1. Kilpailuetua kansainvälisyydestä ja kestävydestä

Vaikutukset nähtiin selvästi positiivisina elinvoiman kannalta, kun toimenpiteet kohdentuvat vahvojen klusterien kehittämiseen ja uusien klusterien tunnistamiseen. Klusterien kehittymisen ja kasvun toimenpiteissä nähdään olevan ristiriitaisiakin vaikutuksia. Jos toimet tukevat TKI-mallia, joka keskittyy kestäväen liiketoiminnan kehittämiseen, on toimien vaikutus positiivista. Vaikutukset riippuvat myös paljon siitä, millaisiin toimialoihin sekä tuoteisiin ja palveluihin klusterien kehittäminen kohdistuu. Pelkkä yritysten kasvutavoite lisää ilmastonmuutosta ja heikentää luonnon monimuotoisuutta, koska tällöin hyödynnetään enemmän resursseja ja luonnonvaroja, varsinkin jos kiertotaloutta ei saada lisättyä.

Uusien klustereiden rakentaminen olemassa olevien toimijoiden varaan ei vaikuta ympäristöön, mutta jos syntyy uusia yrityksiä päästöt ja resurssien käyttö kasvavat. Taloudellisen toiminnan ja luonnon monimuotoisuuden ristiriidat tulee tunnistaa. Rakenteellinen muutos ja uudistuminen edellyttävät rohkeaa ja kokeilevaa toimintaotetta.

Kansainvälistyminen on kestäväen elinvoiman edellytys ja tukee parhaimmillaan myös ekologisen käänteiden toteuttamista. Harjoittelu- ja työelämäyhteyksin tuetaan maakunnallista kytkeytyneisyyttä ja sittemmin alueelliseen työelämään ja elämään sijoittumista.

Kansainvälisten verkostojen ja teemoitettujen, kuten missiopohjaisten rahoitushakujen kautta voidaan edistää monia kestävyystavoitteita. Kansainvälisten opiskelijoiden saaminen alueelle ja yritysten arvoketjujen ja verkostojen vahvistaminen globaalisti parhaimmillaan uudistaa ja vahvistaa tulevaisuudessa myös maakunnan elinkeinorakennetta.

4.2. Tilaa luonnolle, luovuudelle ja teollisuudelle

Luonnon monimuotoisuuden säilyttäminen ja vahvistaminen on edellytys, että maakunnan elinvoima ja vetovoima ovat tulevaisuudessakin kilpailukykyisiä. Elinkeinojen ja yritystoiminnan uudistuminen ja esimerkiksi teollisten symbioosien kehittäminen tulee tehdä kestävin ratkaisuin. Tällöin alataavoitteen osa-alueilla voidaan saavuttaa positiivisia vaikutuksia. Täyden kiertotalouden tavoittelu säästää resursseja, mutta mm. kiertotalouden paikallisten keskittymien voidaan nähdä tuovan myös haittoja asuin ympäristöjen viihtyvyydelle. Maankäytön tarpeen lisääntyminen tuo mukanaan myös riskejä mm. maaperän ja vesistöjen puhtaudelle. Tässä osaamisella ja yhteisverkostoilla on suuri merkitys.

4.3. Päijänteen verran parempaa elämää

Tavoitteen useat toimenpiteet kohdistuvat yhteisöllisyyden, osaamisen tukemiseen ja elinvoiman kehittämiseen ja näin niillä on positiivisia vaikutuksia ihmisten elinoloihin ja viihtyvyyteen. Myös mm. sosiaaliset ja tasa-arvovaikutukset sekä maaseutuvaikutukset ovat

positiivisia. Yhteistyö lisää palvelujen saavutettavuutta ja vähentää resurssien päällekkäisyyttä. Työllistymisen tukeminen parantaa hyvinvointia ja tasa-arvoa sekä ehkäisee syrjäytymistä.

Tavoitteen ympäristövaikutukset ovat vähäisiä, mutta kestävää matkailua, tapahtumia ja elämyksiä kehitettäessä ratkaisevaa on, miten kestävän ja vastuullisen matkailun periaatteet toteutuvat käytännössä. Brändin vahvistaminen lisää alueen houkuttelevuutta ja taloutta, mutta matkailun ympäristövaikutuksia on hallittava. Kestävä liikkuminen vähentää päästöjä ja parantaa saavutettavuutta.

Tapahtumat vahvistavat yhteisöllisyyttä ja vetovoimaa, mutta voivat lisätä liikennettä ja päästöjä. Ympäristövaikutukset tulee miettiä tarkkaan. Kulttuurikohteiden kehittäminen lisää vetovoimaa ja paikallisidentiteettiä, mutta on merkittävää myös pitovoiman kannalta.

5. Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäminen

Maakuntaohjelman toimenpiteillä on mahdollisuuksia edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä monimuotoisuutta erityisesti koulutuksen, työllisyyden ja palvelujen saavutettavuuden kautta. Digitaaliset palvelut, saavutettava infrastruktuuri ja osallisuutta ja osaamisen tason nostoa tukevat toimenpiteet voivat hyödyttää eri väestöryhmiä, mutta vaativat kohdennettua seuranta-vaikutusten tasa-arvoisuudesta. Erityisesti ohjelman toimet nuorten, ikääntyneiden ja maahanmuuttajien hyvinvoinnin tukemiseksi ovat keskeisiä tasa-arvon näkökulmasta.

6. Muut vaikutukset

6.1. Taloudelliset vaikutukset

Maakuntaohjelman toimenpidekokonaisuudet tukevat alueen investointi- ja kilpailukykyä, vientiä ja elinkeinorakenteen uudistumista. Taloudellisten vaikutusten kestävyys edellyttää suuntaamista vihreän siirtymän ja korkean jalostusarvon toimialoille. Strategian avulla pyritään kiihdyttämään uusia investointeja erityisesti puhtaaseen teknologiaan, kiertotalouteen ja uudistamaan TKI-toimintaan ja luovien alojen kasvupotentiaaliin. EU-ohjelmien (Green Deal, koheesio- ja kilpailukykyrahastot) hyödyntäminen lisää alueen innovaatiopotentiaalia.

Pienet ja paikalliset yritykset sekä perheyrittäjyys ovat maakunnan talouden selkäranka; ohjelman tavoitteet tukevat niiden resurssien kohdentamista ja kilpailukykyä. Maakuntaohjelma nostaa esiin työllisyyden lisäämisen, erityisesti maaseudulla ja perheyrittäjyyden kautta. Vahvuuksia ovat olleet koulutus ja työllisyysinstrumenttien ketterä käyttö (mm. ESR+), joka tukee paikallisia pk-yrityksiä.

Paikallisen energiantuotannon kehittämiseen liittyy erittäin paljon taloudellista potentiaalia, mutta kokonaiskestävyyden näkökulmiin (erityisesti ekologiset vaikutukset sekä hankkeiden sosiaalinen hyväksyttävyys) on kiinnitettävä aktiivisesti huomiota. Ilmastoriskeihin varautuminen on kestävän tuotannon perusedellytys.

6.2. TKI ja innovaatiovaikutukset

TKI-toiminta nähdään läpileikkaavana mahdollistajana. Maakunnan yliopiston, korkeakoulujen ja oppilaitosten innovaatiotoiminta tukee toimenpidekokonaisuuksia erityisesti kiertotaloudessa, digitaalisuudessa, tekoälyn hyödyntämisessä ja puhtaan teknologian ratkaisuissa. Koulutus-, tutkimus- ja yritysysteistyön vahvistamisen odotetaan tuovan alueelle uusia liiketoimintamahdollisuuksia ja luovan työpaikkoja TKI-toiminnan kautta.

Oppilaitosten toimenpiteet, kuten ammatillisen koulutuksen kohdentaminen työllistävälle alueille, englanninkielisen koulutuksen laajentaminen sekä nuorten ja maahanmuuttajien yrittäjyyden tukeminen auttavat alueen elinkeinoelämää sekä lisäävät alueen elinvoimaan, vetovoimaa ja monimuotoisuutta.

Mahdollisina riskejä ja haasteitakin on tunnistettu. Rahoitusleikkaukset voivat heikentää koulutuksen määrää, laatua ja saavutettavuutta. Koulutuksen supistaminen tietyillä aloilla voi vaikuttaa negatiivisesti opiskelijoiden valinnanmahdollisuuksiin ja alueen osaamispohjaan. Digitaalisuuden ja saavutettavuuden erot voivat lisätä alueellista ja sosiaalista eriarvoisuutta.

Paikallisen energiantuotannon kehittämiseen liittyy erittäin paljon taloudellista potentiaalia, mutta kokonaiskestävyyden näkökulmiin (erityisesti ekologiset vaikutukset sekä hankkeiden sosiaalinen hyväksyttävyys) on kiinnitettävä aktiivisesti huomiota. Ilmastoriskeihin varautuminen on kestävän tuotannon perusedellytys.

6.3. Sosiaaliset vaikutukset

Toimenpiteillä edistetään yhteisöllisyyttä, osallisuutta ja hyvinvoinnin infrastruktuuria. Nuorten hyvinvoinnin tukeminen ja saavutettavien palveluiden kehittäminen tukevat sosiaalista kestävyyttä ja asukkaiden resilienssiä. Erityisesti ikääntymisen ja syrjäytymisen torjumiseen panostetaan proaktiivisilla toimenpiteillä, kuten monialaisilla hankkeilla koulutuksen ja hyvinvoinnin vahvistamiseksi. Tasa-arvoisuuden osalta korostetaan digipalveluiden ja etätyön edistämistä, mutta arvioinnissa todetaan digitalisaation myös lisäävän eriarvoisuutta – esimerkiksi saavutettavuuden sekä koulutuksen ja työmahdollisuuksien erilaistumisen näkökulmista.

6.4. Kulttuuriset vaikutukset

Kulttuuritoiminta, tapahtumat, elämykset ja luova ala ovat mukana elinvoiman vahvistamisessa ja alueidentiteetin tukemisessa, mutta vaativat resursointia ja monimuotoisten toimijoiden tukemista. Strategiassa painotetaan asukkaiden hyvinvointia, koulutuksen saatavuutta ja osallisuutta. Se tunnistaa megatrendejä kuten digitalisaatio ja ikääntyminen, ja pyrkii vastaamaan niihin vahvistamalla paikallisen identiteetin rakennetta ja osallisuutta. Kulttuurisen

vetovoiman vahvistaminen monipuolisesti on erittäin tärkeää sekä taloudellisten että hyvinvointiin liittyvien tavoitteiden edistämiseksi.

6.5. Maaseutuvaikutukset

Ohjelman toimenpiteet erityisesti alatavoitteessa Päijänteen verran parempaa elämää tukevat positiivisesti kyläyhteisöjen elinvoimaa, asukkaiden kestävästä hyvinvointia, maaseudun yritystoimintaa ja luonnonvarojen kestävästä käyttöä. Useat toimenpiteet vahvistavat alueellista tasa-arvoa ja maaseudun uudistumista, lisäävät maaseudun yritystoiminnan houkuttelevuutta ja luovat uusia mahdollisuuksia kylissä. Saavuttavuuden parantaminen tukee työllisyyttä ja monimuotoista elinkeinorakennetta vähentäen eriarvoisuutta kaupunkien ja maaseudun kesken.

6.6. Matkailun ja tapahtumien vaikutukset

Kestävän matkailun ja tapahtumatuotannon kehittäminen tukee aluetaloutta ja imagotyötä. Vaikutukset voivat kuitenkin olla ristiriitaisia luontopositiivisuuden tavoitteiden kanssa, ellei kokonaisvaltaista vaikutusarviointia tehdä. Tässä ratkaisevaa on, miten kestävä ja vastuullisen matkailun periaatteet toteutuvat kehittämisessä. Myös uudistavan matkailun potentiaalia kannattaa selvittää ja hyödyntää.

Matkailun kehittämisen toimet osaltaan myös voivat parantaa maaseudun liikenneyhteyksiä ja palveluiden saavutettavuutta ja alueen vetovoimaa. Positiivisena vaikutuksena nähdään myös se, että matkailun kehittäminen tuo lisää matkailutuloa ja työllisyyttä maaseudulle, korostaa paikallisia vahvuuksia ja parantaa kansainvälistä näkyvyyttä.

7. Yhteenveto

Maakuntaohjelman toimenpiteet tukevat monipuolisesti kestävästä kehitystä. Arviointi tunnistaa sekä merkittäviä mahdollisuuksia että vaikutusten ristikkäisyyksiä, jotka edellyttävät seuranta- ja mittaristoa ja yhteistä toimeenpanon arviointia sidosryhmien kanssa. Toimenpiteiden vaikuttavuutta tulee jatkossa konkretisoida seurantamittareilla ja mahdollistaa väliarviointi ohjelmakauden aikana.

Liite: Vaikutukset toimenpidekohtaisesti

	Päättavoite 1 - Kilpailuetua kansainvälisyydestä ja kestäväyydestä	Ihmisten terveys, elinolot ja viihtyisyys	Maaperä, vedet, ilma, kasvillisuus ja eliöt	Ilmastonmuutoksen hillintä	Ilmastonmuutokseen sopeutuminen	Luonnon monimuotoisuus	Yhdyskuntarakenne ja kulttuuriperintö	Luonnonvarojen hyödyntäminen	Kokonaismarkkinat ympäristöön	Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus
		[0] ei merkittäviä vaikutuksia, [+/-] ristiriitaisia vaikutuksia, [+] myönteisiä vaikutuksia, [++] selvästi myönteisiä vaikutuksia								
	Rohkeita TKI-tekoja									
1	Luodaan pk-yrityksille alueellinen TKI-kasvupolkumalli, jossa yritykset voivat kehittää TKI-toimintaa vaihteittain yhteistyössä korkeakoulujen kanssa.	+	0	+/-	0	+/-	0	+/-	0	0
2	Vahvistetaan strategisia klustereita, mm. sähköinen liikenne, elintarvikkeet, sportti, ympäristöteknologia, tukien niiden ekosysteemipohjaista kehittämistä kytkemällä mukaan muotoilu-, softa/AI-, myynti-, kaupallistamis- ja vientiosaaminen	++	+	++	++	+/-	+/-	+/-	+	0
3	Rakennetaan uusia markkinalähtöisiä klustereita, esim. puolustus- ja kaksikäyttöteknologia, datatalous.	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	0	+/-	0	0
4	Panostetaan fyysisiin ja virtuaalisiin tutkimus- ja pilotointiympäristöihin, jotka tukevat kärkialojen pk-yritysten innovaatiotoimintaa ja nopeita kokeiluja.	+	+/-	+/-	+/-	+/-	0	+	+	+
5	Huolehditaan, että osaamista ja osaajia löytyy monipuolisesti yritysten tarpeisiin.	+	0	+	+	+	0	+	+	+
	Lahti on Euroopan kansainvälisimpiä opiskelijakaupunkeja									
6	Rakennetaan koko maakuntaan yhteinen, monikielinen brändi ja palvelukonsepti kansainvälisten osaajien houkuttelemiseksi ja pitämiseksi.	+	0	0	0	0	0	0	0	+
7	Kehitetään tutorointi- ja asettautumismalleja kunnissa ja oppilaitoksissa tukemaan kansainvälisten osaajien integroitumista.	+	0	0	0	0	0	0	0	+
8	Lisätään kansainvälisten opiskelijoiden harjoittelu- ja työelämäyhteyksiä koko maakunnan alueella.	+	0	0	0	0	0	0	0	+
9	Laajennetaan englanninkielistä koulutustarjontaa myös Lahden ulkopuolelle, erityisesti ammatillisessa koulutuksessa.	+	0	0	0	0	0	0	0	+
10	Kehitetään kampusalueiden saavutettavuutta ja palveluita sekä vahvistetaan sen asemaa kansainvälisenä osaamiskeskittymänä.	+	0	0	0	0	+	0	+	+

	Uusia kumppanuuksia ja arvoketjuja									
11	Kehitetään kasvuohjelmia ja kansainvälisiä kasvupolkuja erityisesti elintarvike-, teknologia- ja hyvinvointialueille.	+	0	+/-	+/-	+/-	0	+/-	+/-	0
12	Tuetaan ja kehitetään alueellista Invest-In toimintakonseptia.	0	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	0
13	Osallistutaan aktiivisesti EU:n verkostoihin ja rahoitushakuihin vahvistamalla maakunnan roolia älykkään erikoistumisen verkostoissa.	+	+	+	+	+	+	+	+	+
14	Vahvistetaan oppilaitosten ja yritysten yhteistyötä ja verkostoja innovaatiotoiminnassa ja uuden liiketoiminnan syntymisessä.	+	+	+	+	+	+	+	+	+
15	Jatketaan ja vahvistetaan alueen kuntien ja muiden organisaatioiden vahvaa yhteistyötä elinvoiman parantamiseksi.	+	+	+	+	+	+	+	+	+

	Kilpailuetua kansainvälisyydestä ja kestävyyydestä	Taloudelliset vaikutukset	Sosiaaliset vaikutukset	TKI-vaikutukset	Kulttuuriset vaikutukset	Maaseutuvaikutukset
		Vahvistaa alueen kilpailukykyä ja investointien houkuttavuutta, työllisyyttä ja elinkeinorakenteen uudistumista.	Tukee hyvinvointia, yhdenvertaisuutta ja palveluiden saavutettavuutta koko väestölle.	Vahvistaa alueen kilpailukykyä ja investointien houkuttavuutta.	Tukee hyvinvointia, yhdenvertaisuutta ja palveluiden saavutettavuutta koko väestölle.	Korostaa alueellista tasa-arvoa ja kyläyhteisöjen kehittämistä elinvoimaisina.
		[0] ei merkittäviä vaikutuksia, [+/-] ristiriitaisia vaikutuksia, [+] myönteisiä vaikutuksia, [++] selvästi myönteisiä vaikutuksia				
	Rohkeita TKI-tekoja					
1	Luodaan PK-yrityksille alueellinen TKI-kasvupolkumalli, jossa yritykset voivat kehittää TKI-toimintaa vaihteittain yhteistyössä korkeakoulujen kanssa.	+	+	++	+	+
2	Vahvistetaan strategisia klustereita (sähköinen liikenne, elintarvikkeet, sportti, ympäristöteknologia) tukien niiden ekosysteemipohjaista kehittämistä kytkemällä mukaan muotoilu-, softa/AI-, myynti-, kaupallistamis- ja vientiosaaminen).	++	+	++	0	+
3	Rakennetaan uusia markkinalähtöisiä klustereita (esim. puolustus- ja kaksikäyttöteknologia, datatalous).	+	+	++	0	+
4	Panostetaan fyysisiin ja virtuaalisiin tutkimus- ja pilotointiympäristöihin, jotka tukevat kärkialojen pk-yritysten innovaatiotoimintaa ja nopeita kokeiluja.	+	+	++	0	+
5	Huolehditaan, että osaamista ja osaajia löytyy monipuolisesti yritysten tarpeisiin.	+	+	++	+	+

	Lahti on Euroopan kansainvälisimpiä opiskelijakaupunkeja	Taloudelliset vaikutukset	Sosiaaliset vaikutukset	TKI-vaikutukset	Kulttuuriset vaikutukset	Maaseutuvaikutukset
6	Rakennetaan koko maakuntaan yhteinen, monikielinen brändi ja palvelukonsepti kansainvälisten osaajien houkuttelemiseksi ja pitämiseksi.	+	++	++	+	+
7	Kehitetään tutorointi- ja asettautumismalleja kunnissa ja oppilaitoksissa tukemaan kansainvälisten osaajien integroitumista.	+	++	+	+	+
8	Lisätään kansainvälisten opiskelijoiden harjoittelu- ja työelämäyhteyksiä koko maakunnan alueella.	++	++	++	+	++
9	Laajennetaan englanninkielistä koulutustarjontaa myös Lahden ulkopuolelle, erityisesti ammatillisessa koulutuksessa.	+	++	+	+	++
10	Kehitetään kampusalueiden saavutettavuutta ja palveluita sekä vahvistetaan sen asemaa kansainvälisenä osaamiskeskittymänä.	+	++	+	+	+
	Uusia kumppanuuksia ja arvoketjuja	Taloudelliset vaikutukset	Sosiaaliset vaikutukset	TKI-vaikutukset	Kulttuuriset vaikutukset	Maaseutuvaikutukset
11	Kehitetään kasvuohjelmia ja kansainvälisiä kasvupolkuja erityisesti elintarvike-, teknologia- ja hyvinvointialueille.	++	+	+	+	+
12	Tuetaan ja kehitetään alueellista Invest-In toimintakonseptia	++	0	+	0	+
13	Osallistutaan aktiivisesti EU:n verkostoihin ja rahoitushakuihin vahvistamalla maakunnan roolia älykkään erikoistumisen verkostoissa.	++	+	++	+	+
14	Vahvistetaan oppilaitosten ja yritysten yhteistyötä ja verkostoja innovaatiotoiminnassa ja uuden liiketoiminnan syntymisessä.	++	+	++	+	+
15	Jatketaan ja vahvistetaan alueen kuntien ja muiden organisaatioiden vahvaa yhteistyötä elinvoiman parantamiseksi.	++	+	+	+	+

	Päättäväite 2 - Tilaa luonnolle, luovuudelle ja puhtaalle teollisuudelle	Ihmisten terveys, elinolot ja viihtyisyys	Maaperä, vedet, ilma, kasvillisuus ja eliöt	Ilmastonmuutoksen hillintä	Ilmastonmuutokseen sopeutuminen	Luonnon monimuotoisuus	Yhdyskunta-rakenne ja kulttuuriperintö	Luonnonvarojen hyödyntäminen	Kokonaisvaikutus ympäristöön	Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus
		[0] ei merkittäviä vaikutuksia, [+/-] ristiriitaisia vaikutuksia, [+] myönteisiä vaikutuksia, [++] selvästi myönteisiä vaikutuksia								
	Vihreän siirtymän ja kiertotalouden edelläkävijä									
16	Vahvistetaan teollisten symbioosien syntyä kaavoituksen, tilaratkaisujen ja yritysverkostojen yhteistyön avulla.	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	0
17	Kehitetään kuntien välinen kierrätysraaka-aineiden pörssi ja kiertotalouden alueellisia keskittymiä.	0	+	+	+	+	+	+	+	+
18	Otetaan käyttöön kiertotalouskriteereitä julkisiin hankintoihin ja tuetaan asukkaille suunnattuja kiertotalouspalveluita, esimerkiksi korjauspalvelut, jakamis- ja yhteiskäyttöpalvelut.	+	+	+	+	+	+	+	+	+
19	Edistetään hiilineutraalia ja resurssiviisasta rakentamista, hulevesien hallintaa ja ekologisia kompensatioratkaisuja.	+/-	+/-	+	+	+	+	+	+	+
20	Lisätään ja kehitetään paikallista energiantuotantoa, mm. aurinko, biokaasu, tuuli, ja tuetaan tuotannon sijoittumista esteettisesti, ekologisesti ja sosiaalisesti soveltuviin kohteisiin.	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	0
	Puhdas luonto mahdollistaa kestävä tuotannon									
21	Tuetaan siirtymää kohti ilmastokestävää teollisuutta sekä uudistavaa maa- ja metsätaloutta.	+	+/-	+	+	+	0	+	+	0
22	Varaudutaan ilmastonmuutoksen riskeihin ja jatketaan ilmastonmuutoksen sopeutumistyötä.	+	+	+	+	+	+	+	+	+
23	Huolehditaan erityisesti pohjavesistä sekä vesistöjen laadusta ja niiden ekosysteemeistä.	+	+	+	+	+	0	0	+	+
24	Laajennetaan ja kytketään toisiinsa suojelualueita huomioiden kansainväliset biodiversiteettisitoumukset ja ennallistamistarpeet.	+	+	+	+	++	+	+	+	0
25	Edistetään viherverkoston monimuotoisuutta ja kattavuutta sekä määritellään ja suojellaan ekologiset yhteydet.	+	++	+	++	++	+	+/-	+	0

	Luovuus ja teknologiat nostavat yritysten jalostusarvoa								
26	Tuetaan teollisen muotoilun ja luovan talouden yrittäjyyttä ja hyödyntämistä yrityksissä.	0	0	0	0	0	0	0	0
27	Kehitetään StartHub- ja kiihdyttämötoimintoja, joilla tuetaan erityisesti nuorten ja opiskelijoiden sekä aloittavien yrittäjien yritystoimintaa.	+	0	0	0	0	0	0	+
28	Edesautetaan puhtaiden teknologioiden ja palveluiden kehittämistä ja käyttöönottoa yrityksissä sekä julkisella ja kolmannella sektorilla.	+	+	+	+	+	0	+/-	0
29	Tuetaan tekoälyn ja digitalisaation osaamistason nostoa ja konkreettista hyödyntämistä yritysten, kuntien ja järjestöjen toiminnassa.	+	0	0	0	0	0	0	+

	Tilaa luonnonle, luovuudelle ja puhtaalle teollisuudelle	Taloudelliset vaikutukset	Sosiaaliset vaikutukset	TKI-vaikutukset	Kulttuuriset vaikutukset	Maaseutu-vaikutukset
		Vahvistaa alueen kilpailukykyä ja investointien houkuttavuutta, työllisyyttä ja elinkeinorakenteen uudistumista.	Tukee hyvinvointia, yhdenvertaisuutta ja palveluiden saavutettavuutta koko väestölle.	Vahvistaa alueen kilpailukykyä ja investointien houkuttavuutta.	Tukee hyvinvointia, yhdenvertaisuutta ja palveluiden saavutettavuutta koko väestölle.	Korostaa alueellista tasa-arvoa ja kyläyhteisöjen kehittämistä elinvoimaisina.
		[0] ei merkittäviä vaikutuksia, [+/-] ristiriitaisia vaikutuksia, [+] myönteisiä vaikutuksia, [++] selvästi myönteisiä vaikutuksia				
	Vihreän siirtymän ja kiertotalouden edelläkävijä					
16	Vahvistetaan teollisten symbioosien syntyä kaavoituksen, tilaratkaisujen ja yritysverkostojen yhteistyön avulla.	++	+	+	0	+
17	Kehitetään kuntien välinen kierrätysraaka-aineiden pörssi ja kiertotalouden alueellisia keskittymiä.	++	+/-	+	0	+
18	Otetaan käyttöön kiertotalouskriteereitä julkisiin hankintoihin ja tuetaan asukkaille suunnattuja kiertotalouspalveluita, esimerkiksi korjauspalvelut, jakamis- ja yhteiskäyttöpalvelut.	+	+	+	+	+
19	Edistetään hiilineutraalia ja resurssiviisasta rakentamista, hulevesien hallintaa ja ekologisia kompensaatioratkaisuja.	+	+	+	0	0
20	Lisätään ja kehitetään paikallista energiantuotantoa, mm. aurinko, biokaasu, tuuli, ja tuetaan tuotannon sijoittumista esteettisesti, ekologisesti ja sosiaalisesti soveltuviin kohteisiin.	++	+	+	0	+

	Puhdas luonto mahdollistaa kestävä tuotannon	Taloudelliset vaikutukset	Sosiaaliset vaikutukset	TKI-vaikutukset	Kulttuuriset vaikutukset	Maaseutu-vaikutukset
21	Tuetaan siirtymää kohti ilmastokestävää teollisuutta sekä uudistavaa maa- ja metsätaloutta.	+/-	+	++	0	+
22	Varaudutaan ilmastonmuutoksen riskeihin ja jatketaan ilmastonmuutoksen sopeutumistyötä.	+/-	+/-	++	0	+
23	Huolehditaan erityisesti pohjavesistä sekä vesistöjen laadusta ja niiden ekosysteemeistä.	+/-	+/-	+	+	+
24	Laajennetaan ja kytketään toisiinsa suojelualueita huomioiden kansainväliset biodiversiteettisitoumukset ja ennallistamistarpeet.	+/-	+/-	+	0	0
25	Edistetään viherverkoston monimuotoisuutta ja kattavuutta sekä määritellään ja suojellaan ekologiset yhteydet.	+	+/-	+	0	++

	Luovuus ja teknologiat nostavat yritysten jalostusarvoa	Taloudelliset vaikutukset	Sosiaaliset vaikutukset	TKI-vaikutukset	Kulttuuriset vaikutukset	Maaseutu-vaikutukset
26	Tuetaan teollisen muotoilun ja luovan talouden yrittäjyyttä ja hyödyntämistä yrityksissä.	+	+	+	+	+
27	Kehitetään StartHub- ja kiihdyttämötoimintoja, joilla tuetaan erityisesti nuorten ja opiskelijoiden sekä aloittavien yrittäjien yritystoimintaa.	++	+	+	+	+
28	Edesautetaan puhtaiden teknologioiden ja palveluiden kehittämistä ja käyttöönottoa yrityksissä sekä julkisella ja kolmannella sektorilla.	+	+	+	0	+
29	Tuetaan tekoälyn ja digitalisaation osaamistason nostoa ja konkreettista hyödyntämistä yritysten, kuntien ja järjestöjen toiminnassa.	+	+	+	+	+

	Päättavoite 3 - Päijänteen verran parempaa elämää	Ihmisten terveys, elinolot ja viihtyisyys	Maaperä, vedet, ilma, kasvillisuus ja eliöt	Ilmastonmuutoksen hillintä	Ilmastonmuutoksen sopeutuminen	Luonnon monimuotoisuus	Yhdyskuntarakenne ja kulttuuriperintö	Luonnonvarojen hyödyntäminen	Kokonaisvaikutus ympäristöön	Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus
		[0] ei merkittäviä vaikutuksia, [+/-] ristiriitaisia vaikutuksia, [+] myönteisiä vaikutuksia, [++] selvästi myönteisiä vaikutuksia								
	Työt ja toimeentuloa kylissä ja kaupungeissa									
30	Vahvistetaan yrittäjyyden myönteistä ilmapiiriä ja yrittäjyyden monimuotoisuutta ympäri maakuntaa, mm. pk- ja perheyrittäjyys, yhteiskunnallinen yrittäjyys.	++	0	0	0	0	0	+/-	0	+
31	Tuetaan ja neuvotaan matalalla kynnyksellä erityisesti nuoria ja maahanmuuttajataustaisia yrittäjiä eri vaiheissa, mm. monikielinen ohjaus, omistajanvaihdokset.	+	0	0	0	0	0	0	0	+
32	Tuetaan järjestöjen, kuntien ja yrittäjien yhteistyötä esimerkiksi palvelutuotannossa ja työllistämisessä.	++	0	0	0	0	0	0	0	+
33	Käynnistetään toimenpiteitä osatyökykyisten, työttömien ja heikommassa työmarkkina-asemassa olevien osallistumiseksi työelämään mm. yhdistysten ja urheiluseurojen kautta sekä varmistetaan työkyvyn ylläpitäminen ja kehittäminen.	++	0	0	0	0	0	0	0	+
34	Mahdollistetaan tietotyö ja etätyö koko maakunnan alueella toimivien tietoliikenneyhteyksien avulla.	++	0	0	0	0	0	0	0	+
	Kestävää matkailua, tapahtumia ja elämyksiä									
35	Panostetaan kestävään infrastruktuuriin, reitistöihin, esteettömyyteen ja saavutettavuuteen, ml. vesiliikenne, pyöräily, junayhteydet.	++	+	+	+	+	+	+	+	+
36	Kehitetään kansainvälisesti kiinnostava ja erottuva matkailubrändi, joka yhdistää Päijänteen, Salpausselän ja Unescon Geoparkin vetovoimatekijät.	+	+/-	+/-	+	+/-	+	+/-	+/-	0
37	Tehdään vastuullisista matkailu- ja tapahtumakäytännöistä näkyvä maakunnallinen standardi, ml. STF-sertifikaatit, ekologiset käytännöt, digitaaliset ratkaisut.	+	+/-	+	+	+/-	+	0	+/-	0
38	Tuetaan uusien kansainvälisten tapahtumien saamista alueelle, hyödynnetään olemassa olevia tapahtumakonsepteja ja kehitetään uusia tapahtumia kaikkiin vuodenaikoihin, ml. liikunta, kulttuuri, kylätapahtumat.	+	+/-	+/-	+/-	+/-	0	+/-	+/-	0
39	Kehitetään kulttuuriperintökohteita ja -reittejä sekä tuetaan kulttuuri-identiteettiä ja rakennusperintöä osana kestävää vetovoimaa ja matkailun kehittämistä.	+	0	0	0	0	+	0	0	+

	Sujuvin ja yhteisöllisin arki Suomessa									
40	Parannetaan arjen sujuvuutta: saavutettavat palvelut, digipalvelut, kattavat laajakaistayhteydet, esteettömyys, teiden kunto ja luovat ratkaisut liikkumiseen haja-asutusalueilla.	+	0	0	0	0	0	0	0	+
41	Kehitetään arki- ja lähiliikuntaa ja muuhun fyysiseen aktiivisuuteen innostavaa toimintaa ja ympäristöjä.	+	0	0	0	0	+	0	0	+
42	Kehitetään luontopohjaisia hyvinvointipalveluja, jotka yhdistävät liikunnan, kulttuurin, matkailun ja terveyden edistämisen.	+	0	0	0	0	+	0	0	+
43	Vahvistetaan kestävää ja kohtuullista elämäntapaa tukemalla kestävää liikkumista, kannustamalla ravitsemussuositusten mukaiseen ruokavalioon ja lähiruuan lisäämiseen.	++	+	+	+	+	0	+	+	+
44	Edistetään hyvinvointia koko elämänkaaren aikana vahvistamalla osallisuutta, kehittämällä palveluita sekä huomioimalla erilaiset väestöryhmät, mm. lapset, lapsiperheet, maahanmuuttajat ja heikommassa asemassa olevat.	++	0	0	0	0	0	0	0	++
45	Tuetaan järjestöjen ja yhteisöjen toimintamahdollisuuksia sekä vapaaehtois- ja omaehtoista toimintaa: neuvonta, verkostot, yhteiskäyttötilat.	++	0	0	0	0	0	0	0	++

	Päijänteiden verran parempaa elämää	Taloudelliset vaikutukset	Sosiaaliset vaikutukset	TKI-vaikutukset	Kulttuuriset vaikutukset	Maaseutu-vaikutukset
		Vahvistaa alueen kilpailukykyä ja investointien houkuttavuutta, työllisyyttä ja elinkeinorakenteen uudistumista.	Tukee hyvinvointia, yhdenvertaisuutta ja palveluiden saavutettavuutta koko väestölle.	Vahvistaa alueen kilpailukykyä ja investointien houkuttavuutta.	Tukee hyvinvointia, yhdenvertaisuutta ja palveluiden saavutettavuutta koko väestölle.	Korostaa alueellista tasa-arvoa ja kyläyhteisöjen kehittämistä elinvoimaisina.
		[0] ei merkittäviä vaikutuksia, [+/-] ristiriitaisia vaikutuksia, [+] myönteisiä vaikutuksia, [++] selvästi myönteisiä vaikutuksia				
	Työtä ja toimeentuloa kylissä ja kaupungeissa					
30	Vahvistetaan yrittäjyydenmyönteistä ilmapiiriä ja yrittäjyyden monimuotoisuutta ympäri maakuntaa, mm. pk- ja perheyrittäjyys, yhteiskunnallinen yrittäjyys.	++	++	++	+	++
31	Tuetaan ja neuvotaan matalalla kynnyksellä erityisesti nuoria ja maahanmuuttajataustaisia yrittäjiä eri vaiheissa, mm. monikielinen ohjaus, omistajanvaihdokset.	+	++	+	+	+
32	Tuetaan järjestöjen, kuntien ja yrittäjien yhteistyötä esimerkiksi palvelutuotannossa ja työllistämisessä.	+	++	+	+	++
33	Käynnistetään toimenpiteitä osatyökykyisten, työttömien ja heikommassa työmarkkina-asemassa olevien osallistumiseksi työelämään mm. yhdistysten ja urheiluseurojen kautta sekä varmistetaan työkyvyn ylläpitäminen ja kehittäminen.	+	++	0	+	+
34	Mahdollistetaan tietotyö ja etätyö koko maakunnan alueella toimivien tietoliikenneyhteyksien avulla.	+	++	+	+	++

	Kestävää matkailua, tapahtumia ja elämyksiä	Taloudelliset vaikutukset	Sosiaaliset vaikutukset	TKI-vaikutukset	Kulttuuriset vaikutukset	Maaseutu-vaikutukset
35	Panostetaan kestävään infrastruktuuriin, reitistöihin, esteettömyyteen ja saavutettavuuteen, ml. vesiliikenne, pyöräily, junayhteydet.	+	+	0	+	+
36	Kehitetään kansainvälisesti kiinnostava ja erottuva matkailubrändi, joka yhdistää Päijänteen, Salpausselän ja Unescon Geoparkin vetovoimatekijät.	+	+	0	+	+
37	Tehdään vastuullisista matkailu- ja tapahtumakäytännöistä näkyvä maakunnallinen standardi, ml. STF-sertifikaatit, ekologiset käytännöt, digitaaliset ratkaisut.	0	+	+	+	+
38	Tuetaan uusien kansainvälisten tapahtumien saamista alueelle, hyödynnetään olemassa olevia tapahtumakonsepteja ja kehitetään uusia tapahtumia kaikkiin vuodenaikoihin, ml. liikunta, kulttuuri, kylätapahtumat.	+	0	0	+	+
39	Kehitetään kulttuuriperintökohteita ja -reittejä sekä tuetaan kulttuuri-identiteettiä ja rakennusperintöä osana kestävä vetovoimaa ja matkailun kehittämistä.	+	+	0	+	+

	Sujuvin ja yhteisöllisin arki Suomessa	Taloudelliset vaikutukset	Sosiaaliset vaikutukset	TKI-vaikutukset	Kulttuuriset vaikutukset	Maaseutu-vaikutukset
40	Parannetaan arjen sujuvuutta: saavutettavat palvelut, digipalvelut, kattavat laajakaistayhteydet, esteettömyys, teiden kunto ja luovat ratkaisut liikkumiseen haja-asutusalueilla.	+	+	0	0	++
41	Kehitetään arki- ja lähiliikuntaan ja muuhun fyysiseen aktiivisuuteen innostavaa toimintaa ja ympäristöjä.	+	+	0	0	+
42	Kehitetään luontopohjaisia hyvinvointipalveluja, jotka yhdistävät liikunnan, kulttuurin, matkailun ja terveyden edistämisen.	+	+	0	+	+
43	Vahvistetaan kestävää ja kohtuullista elämäntapaa tukemalla kestävää liikkumista, kannustamalla ravitsemussuosittelun mukaiseen ruokavalioon ja lähiruuan lisäämiseen.	0	+	0	+	++
44	Edistetään hyvinvointia koko elämänkaaren aikana vahvistamalla osallisuutta, kehittämällä palveluita sekä huomioimalla erilaiset väestöryhmät, mm. lapset, lapsiperheet, maahanmuuttajat ja heikommassa asemassa olevat.	0	+	0	+	+
45	Tuetaan järjestöjen ja yhteisöjen toimintamahdollisuuksia sekä vapaaehtoisto- ja omaehtoista toimintaa: neuvonta, verkostot, yhteiskäyttötilat.	0	+	0	+	++

Maakuntaohjelman 2026–2029 liite, sidosryhmien hankeideat ja -tarpeet

Vastaaaja 35, (6.10.2025)

ALATAVOITE	IDEAT JA TARPEET	RAHOITUSVAIHTOEHDOT	VASTAAJA/TOTEUTTAJA-ORGANISAATIOT
1. Rohkeita TKI-tekoja	1. Kierrätys ja rakennetun ympäristön innovaatiot Kierrätystoimintaan liittyvä tutkimus ja tuotekehitys (mm. asfaltin jalostus) Rakennetun ympäristön pilotit, kiertotalousratkaisut, luontoratkaisut ja niiden vaikuttavuuden todentaminen Kiertopuun käyttö rakentamisessa Modulaaristen energiavarastojen kehittäminen ja pilotointi LAB Wood -klusterin vahvistaminen (mekaaninen puunjalostus, rakennuspuutuotteet) LUT:n rakennus- ja yhdyskuntatekniikan koulutus, puutuotteiden tuotantoketjut, digitalisaatio ja automatisointi 2. Digitaalisuus ja teknologia Uusien kumppanuuksien ja klusterien rakentaminen (esim. E-mobility SuperCluster, puolustus- ja kaksikäyttöteollisuus, softa-ala) Softa-ala ja digitaaliset ratkaisut yrityksille Deep Tech Competence Enhancement for the Digital Transition Digitalisaation ja teknologian hyödyntäminen yritysten ja palveluiden kehittämisessä Elinkeinojen kehittäminen turvallisuus-, kriisinhallinta- ja puolustussektorilla mm. kaksoiskäyttökoneiden kehittäminen 3. Elintarvikekeskittymä Kestävän elintarviketuotannon kehittäminen (kasviproteiinituotteet, kuluttajakokeilut, julkiset hankinnat) Elintarvikeklusterin kehittäminen ja pilotointi	EAKR, Horisontti Eurooppa, Business Finland, kunta-rahoitus, EU/alueelliset, ESR+, Suomen Akatemia, Erasmus+, Leader, säätöt, yritysrahoitus, omarahoitus, tulorahoitus, ulkopuolinen rahoitus, Kollin säätö, Lahden ekosysteemisopimus, EIT FOOD	Lahden Seudun Kehitys LADEC Oy, LUT, LAB-amattikorkeakoulu / LAB Wood / LAB Teknologia & kiertotalous, Hollolan kunta, Heinolan kaupunki, LSK Solutions Oy, Helsingin yliopisto, Lahden Tilakeskus, Lahden kansanopisto / Vapaa akatemia, LUT-yliopisto, PLRY, Metsänhoito-yhdistys Etelä-Suomi, MTK Itä-Häme, Päijät-Hämeen Liikunta ja Urheilu ry, Koulutuskeskus Salpaus, Päijät-Hämeen liitto, kunnat
	4. Oppilaitokset ja TKI-yhteistyö Alueellinen TKI-kasvupolkumalli PK-yrityksille Korkeakoulujen ja yritysten yhteinen TKI-toiminta, tutkimusallustat ja kansainväliset yhteydet Yritysten entistä vahvempi ohjaaminen TKI-rahoituksen piiriin, yrityksissä kaivataan konkreettista tietoa siitä, millaisiin hankkeisiin rahoitusta voidaan käyttää, kuka voi ja millaisia ehdoin. Klustereihin on tärkeää viedä tietoa TKI-rahoituksen mahdollisuuksista, yrityksille systemaattisesti tietoa klusteritoiminnasta Korkeakoulujen palvelujen tehokkaampi tarjoaminen yrityksille (esim. testauspalvelusetelit) Maisteriohjelma Ruokavienti ja gastronomia Toisen asteen ammatillisen koulutuksen kytkeminen TKI-toimintaan Sport-tutkimusinfrastruktuuri ja liikunta-innovaatiot Laboratorio- ja oppimisympäristöjen laajempi käyttö (esim. PH-LABRA) Puurakentamisen, biotalouden ja ympäristötekniikan hyödyntäminen uusissa tutkimus- ja kehitysprojekteissa yhteistyössä korkeakoulujen kanssa Lahden Teollisuusseuran, alueen yritysten ja LUT-yliopiston kehittämän Tulevaisuuden Osaajat -ohjelman yhteistyömallin jatkaminen Planetaarisen terveyden ja hyvinvoinnin yhteistyöryhmä maakuntien kuntien yhteistyön vahvistamiseksi		Teollisuusseura, Yliopistokeskus, Hyvinvointialue, Lahden Yliopistokeskus

2. Lahti on Euroopan kansainvälisimpiä opiskelija-kaupunkeja	1. Opiskelijoiden ja kansainvälisten osaajien integrointi työelämään Opiskelijoiden hyödyntäminen kunnassa (harjoittelupaikat, asuinpaikat kuntakeskuksessa) Kv-opiskelijoiden osaamisen tuotteistaminen ja sijoittuminen alueen yrityksiin Kv-opiskelijoiden parempi integroituminen suomalaiseen työelämään ja jääminen Suomeen opintojen jälkeen Kansainvälisten opiskelijoiden harjoittelu- ja työelämäyhteyksien sekä työllistymisen ja yrittäjyyden tukeminen Kansainvälisille opiskelijoille suunnattujen joustavien koulutusmallien ja koulutustarjonnan kehittäminen Huippu-urheilijamyönteisen korkeakoulun toimintamallin kehittäminen kv-opiskelijoille Kansainvälisten koulutusohjelmien kehittäminen ja lisääminen alueen osaamistarpeet tunnistaen Kunta kehittää systemaattisempaa toimintamallia hyödyntää opiskelijoita /tarjoten harjoittelupaikkoja kunnassa. Opiskelijoille halutaan tarjota asuinpaikkoja myös kuntakeskuksen alueella 2. Koulutuksen ja osaamisen kehittäminen Uudet kansainväliset maisteriohjelmat (esim. Ruokavienti ja gastronomia) Planetaarisen terveyden professuurin perustaminen (ympäristö- ja elintarviketeemat, hyvinvointi ja terveys) Koulutuksen, viestinnän ja kohtaamisten kehittäminen kieli- ja kulttuuritaitojen vahvistamiseksi sosiaali-, terveys- ja pelastuspalveluissa Ohjaus, neuvonta ja viestintä ammattilaisiksi kasvamiseen	EAKR, ESR+, omarahotus, kansallinen rahoitus, Erasmus+ Sport, säätiöt, yritykset, kunnat, OPH, OKM, AMIF, CERV, TEMin kotoutumisen ja työllisyysedut	Lahden Seudun Kehitys LADEC Oy, LUT, LAB-ammattikorkeakoulu / LAB Teknologia & kiertotalous, Hollolan kunta, Heinolan kaupunki, Lahden kansanopisto / Vapaa akatemia, LUT-yliopisto, Lahden Yliopistokeskus, Päijät-Hämeen hyvinvointialue, Koulutuskeskus Salpaus, Päijät-Hämeen liitto, kunnat
	3. Oppilaitosten, yritysten ja kuntien yhteistyö Korkeakoulu-opiskelija-yritys -innovaatiomalli (esim. LAB Wood, FH Salzburg, yritysverkostot) Teknologian ja innovaatioiden siirto sekä hyvien käytänteiden vaihto eurooppalaisella tasolla Puutekniikan ja rakennuspuutuotteiden tuotantoketjujen koulutuksen ja yritys yhteistyön kehittäminen Kampuksen kehittäminen siten, että kaikki yliopistot/korkeakoulut toimivat fyysisesti samassa tilassa Oppilaitosten, opiskelijoiden ja tutkimusyhteistyön mallin kehittäminen elinvoimaisuuden ja vetovoiman vahvistamiseksi, ns. Heinolan mallin laajentaminen - opiskelijoiden oppimisen, kaupungin/kunnan kehittämistavoitteet ja tutkimuksellisen näkökulman yhdistäminen Korkeakoulujen roolin vahvistaminen koko maakunnan kehittämisen vetureina Kansainvälinen yhteistyö ja liikkuvuus Kansainvälinen yhteistyö (korkeakoulut, yritykset, verkostot) Kampusalueiden innovaatiot ja TKI-toiminta Uudet liikkumisen muodot Kehitysyhtiön tarjoamat kansainväliset harjoittelupaikat		
3. Uusia kumppanuuksia ja arvoketjuja	1. Elintarvikeala ja vienti Elintarvikealaan liittyvät kehittämistarpeet ja invest-in-toiminnan lisääminen Päijät-Hämeeseen Elintarvikeviennin kasvattaminen, erityisesti Salpausselän vesi -brändin hyödyntäminen Solu- ja maatalouden arvoketjut ja terveyslähtöiset elintarvikkeet vientituotteiksi Hartolassa elintarvikekiinteistö, johon tarvitaan uusi toimija		

	2. Yritysten kasvu, kansainvälistyminen ja investoinnit Invest-in-toiminnan lisääminen ja yritysalueiden markkinointi sijoittujille Kv-kasvupolku: alueellinen palvelukokonaisuus pk-yritysten kansainvälistymiseen Uusia kumppanuus- ja rahoitusmalleja yritys–korkeakouluyhteistyöhön (esim. asiantuntijavaihto) Eri kuntien kansainvälisesti toimivat yritykset kootusti mukaan Kansainvälisten konferenssien ja tapahtumien projektointi ja rahoitus Startup–hautomo- ja kiihdytysohjelmat Uusien toimijoiden kehittäminen ja sijoittuminen (esim. tehdaskiinteistöt Hartolassa) Business Exchange Program: matalan kynnyksen kansainvälistyminen ja sijoittumiskokeilut 3. Rakentaminen, kiertotalous ja teknologia Finnish Building Method –klusteri: modulaarinen ja kestävä rakentaminen, vientikeskittymä Koko arvoketjun ratkaisut: betoni, puurakentaminen, materiaalit, teknologiat, tutkimus Rakentamisen kiertotalouden ratkaisut: kestävä betoni, purkaminen, hiilineutraali rakentaminen Mekaaninen puunjalostus ja teknologiateollisuus viennin ja arvonlisän tekijänä LAB Wood: työelämälähtöiset harjoittelupaikat, kansainvälinen koulutusyhteistyö Sijoittumismahdollisuudet kierrätysalueelle PK-yritysten vientiliiketoiminnan tukeminen ja kynnyksen madaltaminen Julkisten hankintojen mahdollisuuksien hyödyntäminen rohkeiden TKI-toimien ja arvoketjujen edistä- seksi, esimerkiksi rakentamisen ja kiertotalouden aloilla	EAKR, kansalliset rahoitus- kanavat, Interreg, Leader, EU-ohjelmat, tulorahoitus, omarahoitus, tukirahoitus, säätöt, yritykset, Elinvoima- keskus Uusimaa, Business Finland	Lahden Seudun Kehitys LADEC Oy, LAB-ammatti- korkeakoulu / LAB Teknolo- gia & kiertotalous, Hollolan kunta, LSK Solutions Oy, Hartolan kunta, Sysmän kunta, Heinolan kaupunki, PLRY, Metsänhoitoyhdistys Etelä-Suomi, MTK Itä-Hä- me, Heinolan kaupunki, Lahden Tilakeskus, Lahden kansanopisto / Vapaa akatemia, Päijät-Hämeen hyvinvointialue, LUT, kun- nat, Päijät-Hämeen liitto
	4. Koulutus, osaaminen ja yhteistyö Ammatillisen koulutuksen ja yritys yhteistyön kehittäminen osaamistarpeisiin vastaamiseksi Osaamisen ennakointi ja sujuvat opintopolut yritysten, oppilaitosten ja korkeakoulujen yhteistyönä Itä-Hämeen Opiston hyödyntäminen yrittäjyyskoulutuksissa ja kursseissa Kansainvälisten yliopistojen ja korkeakoulujen yhteistyö (mm. kaksoistutkinnot, verkostot) Perustutkimuksen vaikuttavuuden vahvistaminen ja tiedonsiirron prosessit yritys yhteistyössä 5. Hyvinvointi, liikunta ja matkailu Hyvinvointi- ja liikunta-alojen kansainvälisten kasvupolkujen kehittäminen Yritysten osaamisen vahvistaminen hyvinvointi- ja liikuntapalvelujen tuotteistamisessa Liikunta-alueiden kehittäminen ja saavutettavuus, ekologiset ja kiertotalousmateriaalit Luontomatkailun ja vesistömatkailun kehittäminen, matkailun edistäminen tieverkoston kunnostuksella Hotelli-investointi kuntaan Kärkölän Helvi Sipilä Center ja karavaanari -parkki 6. Verkostot, kumppanuudet ja innovaatiot Kansainvälisten ja kansallisten hankeverkostojen hyödyntäminen uusien hankeideoiden syntymisessä Kv-hankeissa fyysisen aktiivisuuden ja luontolähtöisten hyvinvointipalvelujen kehittäminen Kv-kumppanuuksien ja verkostojen lisääminen Kv-tutkimusinfrastruktuuri pk-yritysten kansainvälistymisen tukena: LUT jäsenenä European Network of Living Labs (ENOLL) verkostossa, joka tarjoaa validointi ja testausympäristöjä, esimerkiksi accelup – alustan kautta, selvitetään miten voidaan hyödyntää alueen yritysten ja oppilaitosten innovaatiotoiminnassa Yhteiskehittäminen hyvinvointi- ja terveysteknologiaratkaisuissa (korkeakoulu, hyvinvointialue, muut verkostot)		

	7. Rahoitus ja hanketoiminta EU-verkostoihin ja rahoitushakuihin osallistumisen tehostaminen (hankeysikön tarve) Hankkeiden kaupallistaminen ja rahoitus: pyritään kaupallistamaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, ei pelkästään tukien varassa		
4. Vihreän siirtymän ja kiertotalouden edelläkävijä	1. Kiertotalous, kierrätys ja ekoteollisuus Nostavan alueelle seuraavan neljän vuoden hankeaihoita voisi olla esimerkiksi: - Sijoittuvien yritysten löytäminen ekoterminaalialueelle, yritysten keskinäisen verkoston rakentaminen - Kiviaineksen hyödyntämisen mallit alueella - Maakunnallisten toimijoiden yhdistäminen alueen kehittämiseksi (suurempi resurssi, nopeampi eteneminen) - Kaavoituksen valmistettua multimodaaliterminaalin maakunnallinen lobbaus Väyläviraston listalle. - Ekologisten kompensatioiden käyttöönotto kaavoituksessa Ekoteollisten alueiden ja logistiikkakokonaisuuksien kehittäminen (esim. Nostava) Kierrätysalueen toteutuksen käynnistäminen maakuntakaavan mukaisella alueella, mikä edellyttää kiertotalouden yritysinvestointeja, lisäraiteen rakentaminen Helsinki-Lahti, multimodaaliterminaalin suunnittelun käynnistäminen Nostavalle. Kiertotalouden GreenDeal-sitoumusten edistäminen yrityksissä ja kunnissa Kestävyys- ja kiertotalousosaamisen jalkauttaminen laajasti eri toimijoille (myös sote-ala) Konkreettiset kierrätyskampanjat ja -kisat kouluille ja kotitalouksille Kierrätysmateriaalien käyttö rakentamisessa Kiertotalouden vahvistaminen palvelutoiminnassa Modulaarisen puurakentamisen kehittäminen ja liiketoiminnan edistäminen Kiertotalouden kokeiluprojektit, kuten rakennusmateriaalien kierrätys, energiatehokkuuden parantaminen ja uusiutuvien ratkaisujen käyttöönotto teollisuusalueilla 2. Yritysten ja korkeakoulujen yhteistyö, osaaminen ja innovaatiot Korkeakoulujen ja yritysten yhteistyön lisääminen (esim. testauspalvelut) Rahoitusinstrumenttikoulutus yrityksille (kansainväliset ja Business Finland, TKI-hankerahoitukset) Symbioosien ja yritysklustereiden rakentaminen (myös pienyritysten kumppanuudet) Työelämäprofessori kestävän puurakentamisen ja innovaatioiden teemasta Startup-yritysten tukeminen (esim. EIT FOOD Helsinki hub, teknologia- ja kaupallistamistuki) Uudet teknologiset ratkaisut hyvinvoinnin ja vihreän siirtymän edistämiseen	LIFE, EAKR, ESR+, Interreg, EU-ohjelmat, kansalliset instrumentit, Leader, Elinvoimakeskus, CircLIFE, Business Finland, säätiöt, yritykset	Hollolan kunta, LAB-ammattikorkeakoulu / LAB Teknologia & kiertotalous, Lahden Tilakeskus, Lahden kaupunki, Päijät-Hämeen hyvinvointialue, Lahden kansanopisto / Vapaa akatemiat, Lahden Yliopistokeskus, kunnat, Päijät-Hämeen liitto
	3. Hiilidioksidin hyödyntäminen ja energia Hiilidioksidin hyödyntämisen arvoketju ja infrastruktuuri (mm. siirtoputki) Biokaasu-, aurinko- ja tuulivoimahankkeet Paikallinen energiantuotanto ja uusiutuvat energiamuodot Paikallisten ja pistemäisten energialähteiden hyödyntäminen ja elinkeinojen edistäminen Tuuli- ja aurinkovoiman mahdollistaminen laajemmin (jokamiehenoikeus)		

	4. Saavutettavuus, liikenne ja matkaketjut Lisäraiteen rakentaminen Helsinki-Lahti-välille Multimodaaliterminaalien suunnittelu Nostavalle Maakunnan sisäisen saavutettavuuden ja matkaketjujen kehittäminen (kestävä liikkuminen, digitaaliset ratkaisut, esteettömyys) Liikkumisen edistäminen eri ikäryhmissä, myös palvelumuotoilun ja teknologian keinoin Joukkoliikenteen kehittäminen matkailun tarpeisiin (mm. Hop on – Hop off -järvimatkailu) Yritysten saavutettavuusinvestoinnit ja niiden hyödyntäminen kilpailutekijänä Tie nro 612:n kunnostus ja turvallisen pyöräreitin rakentaminen 5. Kestävä rakentaminen ja tilojen käyttö Rakennusten ja tilojen käyttöasteen tehostaminen Rakennuttamisen ja ylläpidon ilmastomuutokseen varautuminen (esim. helle, tulvat, lumikuormat) Talonrakennuksen hankintakriteerit: luonto, vähähiilisyys, kiertotalous Kiinteistöjen uusien käyttötapojen kehittäminen sekä purkamisesta saatavien elementtien hyödyntäminen rakentamisessa. Vetovoimaisen ja houkuttelevan asumisen yhdistäminen kiertotalouteen mm. purettavien rakennusten elementtien hyödyntämiseen yhteistyössä alan yritysten sekä korkeakoulujen kanssa		
5. Puhdas luonto mahdollistaa kestävän tuotannon	1. Ilmastomuutos, luonto, ennakointi ja resilienssi Ilmastomuutoksen vaikutukset materiaaleihin ja infraan, pitkän aikavälin riskien huomioiminen, ennakointi ja skenaariot Ekologisten ja sosiaalisten vaikutusten tarkastelu taloudellisen rinnalla (esim. Donitsitalous) Yritysten ja muiden toimijoiden osaamisen lisääminen ilmastomuutoksen positiivisten vaikutusten hyödyntämiseen Ilmastokestävän teollisuuden ja uudistavan maa- ja metsätalouden vahvistaminen Ilmastomuutoksen riskeihin varautuminen, erityisesti pohjavesien ja vesistöjen laadun turvaaminen Metsien ilmastomuutoskestävyyden vahvistaminen Metsä- ja järviluonnon resurssien vastuullinen käyttö, esimerkiksi lähiruoka, kalastus ja biopohjaiset tuotteet Alueen toimijoiden, kuten yrittäjien, valmistautuminen luonnon ennallistamistoimien muutoksiin; materiaalihokkuutta käsittelevät työpajat, esimerkiksi järviruokon hyödyntäminen Kestävän maa- ja metsätalouden kehittäminen Luontokadon heikkenemisen estäminen ja luonnon elpymisen varmistaminen Pohjavesialueiden hoito sekä niiden yhteys vesiensuojeluun ja virkistyskäyttöön Vesien puhtauden varmistaminen (myös jätevedet) Puhtaasta vedestä vientivaltti Ilmastomuutokseen varautuminen palveluissa ja toimitiloissa Ilmastomuutoksen valmistautuminen mm. hulevesien hallinnassa on yhdistettävissä turvallisuus-, varautumis-, luonto- ja asukkaiden viihtyvyyteen liittyvät arvot Pikkusiniivien elinympäristöjen turvaaminen ja hyödyntäminen luontomatkailemisen kehittämisessä Vesiensuojelurakenteiden, kuten kosteikkojen, painanteiden, järviruokosuodattimien ja laskeutusaltaiden, kartoittaminen uusille alueille Kintterönsuon hulevesialtaan laajentaminen, yhteistyöhanke Lahti-Hollola. Tuo palvelisi Salpakankaan teollisuusalueen hulevesien hallintaa ja pohjavesien suojeluakin Vieraslaajien torjunta kaupunkiympäristöissä Luonnon hyvinvointivaikutusten ja palvelujen kehittäminen eri väestöryhmille (esim. palvelutalojen pihat, puistot, metsät) Planetaarisen terveyden ja kestävien elämäntapojen edistäminen	EU-ohjelmat, Horisontti Eurooppa, Interreg, EAKR, säätiöt, julkinen hankerahoitus, yritykset, Elinvoimakeskus Uusimaa, Leader, maaseuturahoitukset, Business Finland, KELA, Suomen Akatemia, Helmi -ohjelma Maaseuturahasto / CAP, YM / Elinvoimakeskus vesiensuojelu, pohjavesi, tulevat ennallistamiseen liittyvät rahoitukset, näihin vaikuttamiselle ja tiedon jakamiselle koko maakunnassa tarve (yhteistyö liiton kanssa)	Hollolan kunta, Lahden kaupunki, LAB-ammattikorkeakoulu, Lahden Tilakeskus, Päijät-Hämeen hyvinvointialue, Lahden kansanopisto / Vapaa akatemia, Lahden Yliopistokampus, PLRY, Metsänhoitoyhdistys Etelä-Suomi, MTK Itä-Häme, Heinolan kaupunki, kunnat, Päijät-Hämeen liitto, Kaakkois-Suomen elinvoimakeskus

	2. Luontopohjaiset palvelut, matkailu ja yritystoiminta Geopark-toimintaan liittyvän yritystoiminnan (palveluja matkailijoille) synnyttäminen Messilän alueen kehittäminen kansainväliseksi kohteeksi Luontomatkailun kehittäminen Luontoposiitiivisen liiketoiminnan tunnistaminen ja kasvun tukeminen Luontokohteiden, vesistöjen ja lintualtaiden kunnostus ja niiden yhdistäminen matkailuun. Lajisto ja eliöstö käytävät Itämereltä Päijät-Hämeeseen Luonnonarvomarkkinoiden kehittäminen ja viestintä maanomistajille Vesipakkaamotoiminnan käynnistäminen 3. Kiertotalous ja kestävä liiketoiminta Kiertotalousliiketoiminnan kehittäminen ja tukeminen (käyttöä pidentäminen, kestävä suunnittelu, huolto/korjaus, leasing) Kestävyys- ja kiertotalousosaamisen jalkauttaminen yrityksiin ja toimijakentälle Rakennusten tietomallipohjainen suunnittelu koko elinkaaren ilmasto- ja luontovaikutusten huomioimiseksi 4. Luontoposiitiivisuus ja viherryttäminen Luontoposiitiivisuuden edistäminen yrityksissä Päiväkotij- ja koulupihojen, asumisyksikköjen ja muun kaupunkiympäristön viherryttäminen monitieteisen tutkimustiedon pohjalta Kaupungin palveluverkoston koulu- ja päiväkotipihojen viherryttäminen ja monimuotoisuuden vahvistaminen Hyvinvointi, liikunta ja koulutus Lasten, nuorten ja opiskelijoiden kestävä liikunnan edistäminen fyysisen ja henkisen hyvinvoinnin tukemiseksi (liikunta, luonnossa liikkuminen) Luontopohjaisten hyvinvointipalvelujen kehittäminen (liikunnan, kulttuurin, matkailun ja terveyden yhdistäminen) Koulutustarjonnan kehittäminen tukemaan osaamista luontopohjaisiin hyvinvointipalveluihin		
	6. Tutkimus, tieto ja vaikuttaminen Tutkitun tiedon vahvistaminen ratkaisujen pohjana Ihmisten asenteisiin vaikuttaminen kestävien elintapojen ja kulutuksen vähentämiseksi (planetaarinen ruokavalio, luontokontaktit, ympäristön saastumisen vähentäminen) Suojelualueiden lisääminen ja eritasoisten suojelun mallien kehittäminen luontoympäristöille Luonnon monimuotoisuuden tilan selvittäminen 7. Infrastruktuuri ja saavutettavuus Tie nro 612:n kunnostaminen ja turvallisen pyöräreitien rakentaminen Rakennusten ja tilojen käyttöasteen tehostaminen Korvataan maalämpökaivot LSK-tekniikalla Istiäisen ympäristön kävely- ja saavutettavuusmahdollisuuksien parantaminen kaupunkilaisten näkökulmasta		

6. Luovuus ja teknologiat nostavat yritysten ja -lostusarvoa	1. Teknologiat, tekoäly, digitalisaatio ja automaatio Tekoälyn hyödyntämisen systematisointi ja henkilöstön laaja koulutus Tekoälyratkaisut matkailu- ja tapahtuma-alalle (asiakasanalytiikka, ennustemallit, tekoälyavustajat) Tekoälyn, koneoppimisen, automaation ja digitaalisten ratkaisujen hyödyntäminen rakennetussa ympäristössä (tietomallit, digitaaliset kaksoiset, robotiikka, tietoturva) Tietopääoman ja paikkatietojen sekä tekoälyn hyödyntäminen julkisen ja yksityisen sektorin yhteistyössä tuottaa lisäarvoa (esimerkiksi hankinnat, ostolaskut, kaavoitus, muu data/tietopääoma) Tekoälyn ja digitalisaation osaamistason nostaminen ja hyödyntäminen kuntien, yritysten ja järjestöjen toiminnassa Ajantasaisen laboratorioinfran ylläpito ja kehittäminen Julkisen sektorin tietopääoman jakaminen asukkaita ja elinkeinotoimintaa hyödyttävästi, avoimen datan hyödyntämismahdollisuuksien jalostaminen Kauran beetaglukaanin kaltaisten funktionaalisten komponenttien hyödyntäminen sairauksien hoidossa – tämä voisi olla uusi avaus Päijät-Hämeen elintarvikeosaamiselle 2. Kansainvälisyys ja osaamisen hyödyntäminen Kansainvälisten opiskelijoiden hyödyntäminen tuotekehityksessä ja yritysten kansainvälistymisessä (esim. elintarvikkeiden aistinvarainen arviointi) Kansainvälisten opiskelijoiden ja kv-osaajien integrointi yrityksiin ja TKI-toimintaan Yhteistyö kansainvälisten innovaatioekosysteemien kanssa (esim. Viikki Food Design Factory, Viikki Wood and Forest Innohub) 3. Luovat alat, aineeton arvонуonti ja yritystoiminta Luovien alojen, softa- ja tekoälyosaamisen sekä aineettoman arvонуonnin yritystoiminnan kasvattaminen (kiihdyttämötoiminta, uusien yritysten houkuttelu) Pop up -tyyppiset kokeilut uusille yritysideoille, yritysten ja kolmannen sektorin yhteistyön kehittäminen Puhtaiden teknologioiden ja palveluiden kehittäminen ja käyttöönotto yrityksissä sekä julkisella ja kolmannella sektorilla Luovien alojen ja digitaalisten palveluiden integrointi yritystoimintaan, kuten digitaaliset matkailupalvelut sekä virtuaaliset luonto- ja kulttuurielämykset Muotoilun yhdistäminen kaupunkikokemukseen, valaistukseen ja digitaaliseen saavutettavuuteen	EAKR, kansalliset rahoitusmekanismit, Elinvoimakeskus, Interreg, Business Finland, säätiöt, omarahotus, tulorahoitus, YM / paikkatietoon ja kaavoituksen digitalisaation kohdennetut rahoitukset	Hollolan kunta, LAB-ammattikorkeakoulu / LAB Teknologia & kiertotalous / LAB Wood, Heinolan kaupunki, Lahden kaupunki, Lahden Tilakeskus, Päijät-Hämeen hyvinvointialue, Visit Lahti, Heinolan kaupunki, kunnat, Päijät-Hämeen liitto, Päijät-Hämeen hyvinvointialue
	4. Hyvinvointi, kulttuuri ja osallisuus Hyvinvointialan tekoäly- ja digitalisaatoratkaisut (palvelujen kehittäminen, päätöksenteko, arjen sujuvoittaminen) Kulttuuri-identiteetin ja rakennusperinnön hyödyntäminen hyvinvoinnin, osallisuuden ja alueellisen vetovoiman vahvistajina Kestävän matkailun ja kulttuurihyvinvoinnin kehittäminen 5. Rakentaminen ja ympäristön seuranta Rakennetun ympäristön tilan seurannan verkostot ja mallinnus (esim. ilmanlaatu, Lahti Air Modelling Centre) Teollisen puurakentamisen ja siihen liittyvien ratkaisujen kehittäminen (robotiikka, tietomallit, tietoturva)		

7. Työtä ja toimeentuloa kylissä ja kaupungeissa	1. Asuminen, työpaikat ja liikkuminen maaseudulla Maaseutukylien asumismahdollisuudet ja työpaikkojen syntyminen/pysyvyys lähellä Pienyrittäjyyden lisääminen maaseudulla Joukkoliikenteen puuttumista korvaavat kuljetusmuodot ja ratkaisut kylissä Taajamakeskusten palvelujen kehittämisen houkuttelevammiksi työnteon ja asumisen paikoiksi Toimiva ja turvallinen tieyhteys (esim. tie nro 612), pyöräreittien rakentaminen Heinolan alueen älykkään palvelu- ja markkinointiviestinnän kehittämishanke, jolla luotaisiin perusta kaupungin ja alueen yritysten helposti asiakkaat saavuttavalle viestintä- ja palvelusalustalle Heinolan älykkään paikallis- ja lähiliikenteen kehittämishanke Yhteisöllinen asuminen ja puutarha-alueiden rakentaminen Huovilan puiston kehittäminen ulkoilualueena 2. Yrittäjyys ja työllistyminen Nuorten yrityssetelit, kesäyrittäjyyssetelit, räätälöidyt työllisyyttä edistävät mallit ja kokeilut Uudenlainen jatkajakonsepti: nuorten ja omistajanvaihdoksen edessä olevien yritysten linkittäminen Maahanmuuttajataustaisten asukkaiden yrittäjyyden tukeminen Nuorten yrittäjyyden edistäminen (esim. 4H-yrittäjät, nuorisojärjestöt) Moninaisen yrittäjyyden ja yrittäjyysosaamisen vahvistaminen ammatillisessa koulutuksessa Yrittäjämönteisyyden, rinnakkaisyrittäjyyden ja luovien alojen verkostojen vahvistaminen Lähiuokatuotannon ja -yritysverkoston tukeminen Yhteiskunnallisten yritysten kiihdyttämömallit ja kasvustrategiat Osaamisen ja osaajien monipuolinen hyödyntäminen yritysten tarpeisiin Kohtaannon eli yritysten työvoiman saatavuuden ja työttömien työllistymisen edistäminen, mm. nuorten työllisyyden edistäminen, välityömarkkinat, kuntalaisen tutkiminen, opinnollistaminen työpajoilla 3. Kylien ja yhteisöjen aktivointi Kyläturvallisuushanke: kylien asukkaiden vuorovaikutuksen, osallisuuden ja toimijuuden vahvistaminen Kylien aktivointi ja hyödyntäminen Kylien yhteisöllisen potentiaalin hyödyntäminen yrittäjyyden alustana (kyläkoulut, yhteiskäyttötilat, yhteisöllinen liikenne) Koulun ja nuorisoseuran tilojen käyttö harrastustoiminnassa ja hyvinvoinnin tukemisessa Kylien kehittäminen vahvistamalla kylien osallisuutta ja yhteisöllisyyttä sekä pito-, veto- ja lumovoimaa kylätoimintaa yhteiskehittämällä sekä kyläpalveluiden uusien tuottamisen tapojen kehittäminen	Maaseuturahoitus, Leader, ESR+, EAKR, Sitra, tulorahoitus, omarahoitus, säätiöt, kunnat, Elinvoimakeskus Uusimaa	Hartolan kunta, Hollolan kunta, Sysmän kunta, PLRY, Metsänhoitoyhdistys Etelä-Suomi, MTK Itä-Häme, Lahden kansanopisto / Vapaa akatemia, Päijät-Hämeen hyvinvointialue, LAB-ammattikorkeakoulu, LUT-yliopisto, Heinolan kaupunki, Kärkölä, Päijät-Hämeen liitto, kunnat
	4. Yhteistyö ja osallisuus Järjestöjen, kuntien ja yrittäjien yhteistyön tukeminen palvelutuotannossa ja työllistämisessä Kolmannen sektorin, kuntien, yritysten ja hyvinvointialueen yhteistyön vahvistaminen tietoperustaisessa palvelutuotannossa Osatyökykyisten, työttömien ja heikommissa työmarkkina-asemassa olevien osallistumisen edistäminen työelämässä (mm. yhdistysten ja urheiluseurojen kautta) Pop-up-opastus ja monikielinen ohjaus erityisesti nuorille ja maahanmuuttajataustaisille yrittäjille 5. Työllistyminen ja työelämäpolut Kevytyrittäjyyden edistäminen (kevytyrittäjäyhteisö, neuvonta, mentorointi, tilat, laitteet) Työllistymisen polkujen kehittäminen yhdyskuntaseuraamusasiakkaille ja valvotussa koevapaudessa oleville (esim. ESR+ -hankkeet) Opiskelijoiden ja työelämän ulkopuolella olevien yrittäjyyden tukeminen Työllistäminen ja yritystoiminnan laajentaminen maaseudulla Nuorten yrittäjyyden ekosysteemi, koko maakunta nuorten yrittäjyyden edistämisen mallialueeksi		

8. Kestävää matkailua, tapahtumia ja elämyksiä	1. Matkailun ja elämysteollisuuden kehittäminen Geopark-toiminnan matkailupotentiaalin lisääminen ja yritystoiminnan synnyttäminen Matkailu- ja elämysteollisuuden veturiyritysten, suur tapahtumien ja urheilukohteiden ympärille rakentuvien yritysverkostojen kehittäminen Kansainvälisten urheilutapahtumien verkostohankkeet (esim. Sport-innovaatiokaupungit) Tainionvirran alueen kehittäminen ja markkinointi Matkailubrändin jatkojalostaminen ja näkyvyyden kasvattaminen Digitaalisten ratkaisujen kehittäminen matkailupalveluihin Maakunnan yhteinen elämystapahtumien brändi ja ympärivuotinen tapahtumakalenteri Tapahtumamatkailun timanttisarja – kansainvälisesti vetovoimaiset päätapahtumat Aktiivinen suositteleva matkailu matkailussa Suur-Päijänteen sisävesiliikenteen ja poikittaisliikenteen kehittäminen – > Suur-Päijänne työryhmä Kulttuuripääoman hyödyntäminen (mm. tapahtumat, museon ””aarteet””) ja digitalisointi, niiden tarjottaminen matkailijoille ja yritys yhteistyö Veneilyn, pyöräilyn ja retkeilyn reitistöjen kehittäminen ja tuotteistaminen yhdessä alueen toimijoiden kanssa. Olemassa olevien reitistöjen hyödyntäminen. Heinolan visuaalisen kaupunkikokemuksen, tapahtumien ja paikkojen markkinointi valaistus- ja so-meosaamisen avulla Kimolan kanava osana Päijännettä Sahti-hanke: kulttuuri, matkailu, teollinen tuotanto Hiihdon MM29 näkyvyyden maksimaalinen hyödyntäminen Tapahtumateollisuuden yhteistyön lisääminen Pohjoismaiden ja Baltian alueen kanssa 2. Hyvinvointi- ja luontopalvelut, kulttuurihyvinvointi Luontomatkailun sekä luontolähtöisten hyvinvointipalvelujen liiketoiminnan kehittäminen Vesistö- ja luontomatkailun edistäminen, mm. yritys yhteistyö, palveluiden muotoilu ja paketointi, yhteis-markkinointi Geomatkailun ja kulttuurihyvinvointimatkailun kehittäminen, erityisesti esteettömyyteen panostaminen Henkilöstön pito- ja vetovoiman edistäminen vapaa-ajan palveluilla Green Cultural House -konsepti: kestävään infrastruktuuriin ja kulttuuritoimintaan panostaminen, esteettömyys ja kulttuuriarvot huomioiden Luonnon ja kulttuurin hyvinvointivaikutusten esiin tuominen, hyödyntäminen sekä saavutettavuuden parantaminen ja esteettömyyden huomioiminen	EAKR, Interreg, Horisontti Eurooppa, Elinvoimakeskus, Leader, Päijät-Hämeen liitto, maaseuturahoitus, kunnat, yritykset, ESR+, OKM/OPH kävelyn ja liikku-misen edistämisen rahoitukset	Visit Lahti, Hollolan kunta, Sysmän kunta, Lahden kaupunki, LAB-ammatti-korkeakoulu, Iitin kunta, Mallusjoen Nuorisoseura r.y., LUT-yliopisto, Heinolan kaupunki, Iitin kunta, Päijät-Hämeen liitto, kulttuuritoimijat
	3. Koulutus ja osaaminen Ammatillisen koulutuksen kehittäminen matkailustrategian osaamis- ja toteutustarpeisiin Ammatillinen koulutus tapahtumien toteutuskumppanina Ruokamatkailun kehittäminen (yhtymäpinta Ruokavienti ja gastronomia -maisteriohjelmaan) 4. Infrastruktuuri ja saavutettavuus Toimiva ja turvallinen tieyhteys (esim. tie nro 612), pyöräreittien rakentaminen Kestävät rakenteet luontokohteissa (opastukset, esteettömyys) Päijät-Hämeen matkailupalvelujen digitaalinen löydettävyyden ja ostettavuus Veneilyn, pyöräilyn ja retkeilyn reitistöjen kehittäminen ja tuotteistaminen yhdessä alueen toimijoiden kanssa. Olemassa olevien reitistöjen hyödyntäminen Torin ja sataman alueen kehittäminen ja elinvoimaisuuden edistäminen, suunnittelu ja käytännön toimenpiteitä.		

	5. Yritystoiminta ja verkostot Yritysverkostojen konseptointi ja kehittäminen matkailu- ja tapahtuma-alalla Uusien veturi-investointien houkuttelu alueelle Elämyseskeittymien rakentaminen, joissa yhdistyvät osaaminen, yrittäjyys ja laadukas asiakaskokemus Tiiviin yhteistyön rakentaminen ja edistäminen yritysten ja muiden toimijoiden kanssa matkailun ja elinvoimaisuuden edistämiseksi. 6. Tapahtumien kehittäminen ja osallistuminen Tapahtumakonseptien kehittäminen ja kansainvälisten asiakkaiden huomioiminen Tapahtumien ympärivuotisuus ja päällekkäisyyksien välttäminen (koordinointi) Helppo osallistuminen tapahtumiin (mm. esteettömyys, pysäköinti, tuotteiden ostettavuus) Maailman laajuisesti kiinnostavat liikuntapaikat ja kansainväliset kilpailut. Kippiksen elämyksellinen valaistus ja kansainvälisten Frsibeegolf -kisojen järjestäminen Heinolan tapahtumien, kulttuuriperinnön ja luontokohteiden kokoaminen yhdeksi vetovoimaiseksi kokonaisuudeksi (esim. lintutarha, kesäteatteri, festivaalit)		
9. Sujuvin ja yhteisöllisin arki Suomesa	1. Hyvinvointi, perhe ja osallisuus Vanhemmuuden tuki, matalan kynnyksen palvelut, perheiden yhdessäolo ja yhteinen tekeminen Osallisuuden vahvistaminen ja palveluiden kehittäminen koko elämänkaaren aikana, erityisesti heikommissa asemassa oleville Henkilöstön veto- ja pitovoiman vahvistaminen 2. Kulttuuri, identiteetti ja yhteisöllisyys Hollola-talon rakentaminen ja kulttuuritarjonnan lisääminen Osallistava luonto- ja kulttuurikasvatus kaikenikäisille Kulttuuri-identiteetin ja paikallisympäristön tukeminen Yhteisöllisyyden ja elinvoiman vahvistaminen (esim. Hartolan yhteisöllisyys) 3. Kestävä elämäntapa ja ympäristö Lasten ja nuorten liikkumattomuuden ehkäisy (välituntiliikuttamisen toimintamalli) Lasten ja nuorten luonto- ja ympäristökasvatuksen vahvistaminen päiväkodeissa ja kouluissa Lasten ja nuorten liikkumattomuuteen suunnitteilla välituntiliikuttamisen toimintamallia Planetaaristen elämäntapojen juurruttaminen (kestävä ja terveellinen liikkuminen, ruokavalio, kuluttaminen, asuminen) Kestävyydenmurroksen edistäminen yhteistyössä järjestöjen kanssa tutkimustietoon pohjautuen Kestävä elämäntapa ja hyvinvointi (kestävä liikkuminen, ravitsemussuositusten mukainen ruokavalio, lähiruoka, kulutuksen kohtuullistaminen) Ruokapalveluiden kestävyys ja ruokajätteen vähentäminen Ruokapalvelujen kehittäminen ravitsemussuositusten mukaisesti (lähiruoka, elämyksellisyys) 4. Koulutus ja osaaminen Ammatillisen koulutuksen kehittäminen kestävä elämäntavan osaamistarpeisiin Luonto- ja kulttuurikasvatusosaamisen lisääminen kolmannen sektorin toimijoille (esim. partio, latu, kalastus, veneily, suunnistus) Järjestöjen ja yhteisöjen toimintamahdollisuuksien tukeminen planetaarisen terveyden edistämiseksi neuvonnalla Ennakointi- ja turvallisuustoimet ja valmiuksien lisääminen kolmannen sektorin, kylien ja asukkaiden kesken	Kohderahoitus eri väylillä, EU-ohjelmat, säätöt, Leader, ESR+, Horisontti Eurooppa, Elinvoimakeskus Uusimaa, kunnat, omarahoitus, maaseuturahoitus	Hollolan kunta, Lahden kaupunki, Lahden Tilakeskus, Päijät-Hämeen hyvinvointialue, LAB-ammattikorkeakoulu, Lahden kansanopisto / Vapaa akatemia, Lahden Yliopistokeskus, Heinolan kaupunki, kunnat, Päijät-Hämeen liitto

	5. Teknologia ja saavutettavuus Teknologisten ratkaisujen kehittäminen hyvinvoinnin ja saavutettavuuden edistämiseksi (esim. LABin esteettömyysosaaminen reitistöissä ja palveluissa) Liikunta ja hyvinvointi kilpailutekijänä, innovatiiviset ulkoilu- ja yhteisölähtöiset ratkaisut Monitoimitalojen tilojen kehittäminen monipuolisemman käytön mahdollistamiseksi Kuntalaisten digi-, tietoturva- ja tekoälytaitojen vahvistaminen Haja-asutusalueiden tietoliikenneyhteydet ja liikkuvat palvelut Panostukset digitaalisiin palveluihin, kuten etätyömahdollisuuksiin ja sähköisiin sote-palveluihin, sekä lähiliikuntaan ja arjen saavutettavuuden parantamiseen, kuten liikenneyhteyksiin ja esteettömyyteen Digitaalisten palveluiden kehittäminen, avoimen datan hyödyntäminen sekä sähköisen asioinnin edistäminen muun muassa osallisuuden ja digitaalisen asiakaspalvelun kautta sekä etätyön monipaikkaisuuden tukeminen 6. Matkailu, liikkuminen ja infrastruktuuri Markkinatutkimukset Lahden matkailuvalttien ja kohderyhmien selvittämiseksi (esim. viilennysmatkailu) Sujuva arki toimivalla ja turvallisella tieyhteydellä (tie nro 612, pyörätie) Säädökset ja ratkaisut liikenteen ja infrastruktuurin kehittämiseksi (esim. yhteiset kaapelit, kaivantojen hoito) Heinolan sisäisen julkisen liikenteen, liityntäliikenteen ja suorien yhteyksien kehittäminen Helsinkiin, Lahteen ja lentokentälle kehittäminen 7. Yhteistyö ja resurssit Kestävyyismurroksen edistäminen yhteistyössä järjestöjen kanssa Hyvät resurssit sivistyspalveluissa ja kolmannen sektorin aktiivisuus		
--	---	--	--

Päijät-Hämeen liitto

The Regional Council of Päijät-Häme

Päijät-Hämeen liitto | Hämeenkatu 9 A, PL 50, 15111 Lahti | toimisto@paijat-hame.fi